

ATSKIRIEJI PASIENIO APSAUGOS BATALIONAI LIETUVOS GINKLUOTOSIOS GYNYBOS SISTEMOJE: V BATALIONO 1939 M. ATVEJO ANALIZĖ

Rytis Struckus

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2021.36.4>

Anotacija. Tarpukario Lietuvos kariuomenės gynybos planuose priedanga – vienas svarbiausių elementų, lemiančių mobilizacijos ir tolesnių karinių operacijų sėkmę. 1939 m. rudenį, kaimyninėse valstybėse kilus kariniam konfliktui, buvo paskelbta visų, išskyrus I ir II, atskirųjų pasienio apsaugos batalionų mobilizacija. Šie priedangos daliniai buvo formuojami prie pat valstybės sienos, turėjo pirmieji sutikti ir stabdyti priešą, taip vykdydami priedangos užduotis ir laimėdami laiko visos kariuomenės mobilizacijai atlikti. Šiame straipsnyje analizuojama V atskirojo pasienio apsaugos bataliono veikla: jo formavimo ypatumai, pašauktųjų tarnauti patikimumas ir lojalumas valstybei, kaip buvo organizuojama tarnyba, vykdomos užduotys, bataliono pasirengimas, kovinė galia susiklosčiusioje situacijoje, logistika, buitis, išformavimas. Pateikiamos bataliono dalinių išdėstymo schemos. Autoriaus nuomone, to laikotarpio tekstai pagyvina straipsnį ir suteikia jam įdomių atspalvių, todėl pirminių šaltinių kalba taisyta minimaliai.

Pagrindiniai žodžiai: atskirieji pasienio apsaugos batalionai, priedanga, mobilizacija.

ĮVADAS

Lietuvos padėtis tarpukariu buvo labai komplikauta. Tai – visuomeninių ir politinių įvykių valstybėje kupinas ir dėl labai jautrių Lietuvos ir Lenkijos santykių sudėtingas laikotarpis. Kaip Lietuvos teritoriją ruošti ginti ginkluotos agresijos atveju, kokie ir kaip pasirengę tuo metu buvo valstybės gynėjai – labai įdomios, aktualios ir šiandienos istorikų plačiai

nagrinėjamos temos. Nekelia abejonių, kad sudėtingoje geopolitinėje situacijoje, susiklosčiusioje po Didžiojo karo, atgimusiai Lietuvos valstybei suverenitetui užtikrinti karinė galia buvo būtina. Tačiau ir Nepriklausomybės kovoms pasibaigus įtampa ir karinio konflikto grėsmė išliko.

Nuo ketvirtąjo dešimtmečio vidurio Lietuvai vėl tenka patirti daug išbandymų, nes Europoje sparčiai didėja įtampa ir bręsta karinis konfliktas, o didžiųjų kaimynių – Vokietijos, Sovietų Sąjungos ir Lenkijos – tarpusavio santykiai bei jų požiūris į Lietuvą nieko gera nežada. Tinkamai parengtos ginkluotosios pajėgos tarpukariu išlieka viena pagrindinių valstybės suvereniteto išsaugojimo laiduotojų, o kariuomenės galios didinimo ir kovinės parengties tobulinimo komponentai – svarbiausi veiksniai, turintys atremti išorinę agresiją ir užtikrinti galimybę išsaugoti teritorinį vientisumą arba bent jau valstybingumą.

Iškilus naujo karo grėsmei, Europos valstybės susirūpino savo saugumo užtikrinimu. Tai ypač aktualu mažoms valstybėms, kurios gintis gali tik mobilizavusios visas jėgas ir priešinant visai tautai. Lietuva negalėjo likti šių procesų nuošalyje ir nereaguoti į potencialias grėsmes, todėl svarbiausias taikos meto uždavinys buvo maksimaliai susitelkti į parengtį. Visą tarpukarį jausdama karinę grėsmę iš Lenkijos, o ketvirtąjo dešimtmečio antroje pusėje ir iš Vokietijos ir negalėdama taikos metu išlaikyti tokio dydžio kariuomenės, kuri, kilus kariniam konfliktui, galėtų realiai pasipriešinti, Lietuva daug dėmesio skyrė kariuomenės mobilizacijos ir gynybinių planų sudarymui ir tobulinimui. Tik sutelkus visą tautą galėjo būti sukurta karinė galia, galinti bent kiek atremti ir stabdyti priešų puolimą. Mažoje valstybėje, kurios didesnę teritorijos dalį daug galingesnis priešas gali užimti labai greitai, itin svarbu laimėti laiko kariuomenės mobilizacijai. Tam Lietuvos kariuomenėje tarpukariu buvo skirtos priedangos rinktinės, kurias sudarė reguliarūs daliniai, ir tik karinio konflikto grėsmei iškilus, atskirai nuo kariuomenės mobilizuojami daliniai – atskirieji pasienio apsaugos batalionai¹, kuriuos formuojant pagrindą turėjo sudaryti pasienio policijos tarnautojai ir šauliai².

---

¹ Tiek istoriografijoje, tiek tarnybinėje 1939 m. rugsėjo 1–lapkričio 15 d. batalionų dokumentacijoje jie dažnai vadinami „pasienio apsaugos batalionais“.

² Tekste „šauliai“ – Lietuvos šaulių sąjungos nariai.

Iškilus karinio konflikto grėsmei ar jam įvykus, buvo būtina didinti kariuomenės karinę galią. Vieni pagrindinių veiksnių, lemiančių sėkmingą karinės galios didinimą, buvo greita kariuomenės mobilizacija ir susitelkimas, kurie dėl mažos valstybės teritorijos buvo įmanomi tik tinkamai organizavus jų priedangą. Kaip tik dėl šių priežasčių Lietuvos kariuomenės planuose didelė reikšmė buvo teikiama priedangą turėjusiems vykdyti kariuomenės daliniams, kurių viena pagrindinių dalių buvo atskirieji pasienio apsaugos batalionai (toliau tekste – PAB), o jų mobilizavimosi greitis, nuo kurio tiesiogiai priklausė pirmųjų priedangos užduočių vykdymas, turėjo tiesioginę įtaką tolesnių karinių operacijų sėkmei.

Istoriografijoje atskirieji pasienio apsaugos batalionai minimi kariuomenės, valstybės gynybos ir Lietuvos šaulių sąjungos tyrimų kontekstuose. Jono Vaičenonio Lietuvos šaulių sąjungos vaidmens valstybės gynyboje tyrimuose atskleisti PAB formavimo, pavaldumo aspektai, plačiai išanalizuotas jų išdėstymas ir struktūra³. Vytauto Lesčiaus Lietuvos kariuomenės ir jos gynybinių planų tyrimuose apžvelgti PAB mobilizacijos, dislokacijos, pavaldumo, gynybinių užduočių aspektai, užsiminta apie pašauktų į PAB atsargos karių lojalumo 1939 m. rugsėjo mobilizacijos metu problemas⁴. Vytauto Jokubausko Lietuvos kariuomenės, mobilizacijos ir gynybinių planų tyrimuose įvertinta PAB mobilizacija ir jos vietos, šių batalionų formavimo Klaipėdos krašte ypatumai, uždaviniai vykdant mobilizacijos priedangą, PAB formavimas 1939 m. rugsėjo mobilizacijos metu, užsiminta apie iškilusias atsargos karių, pašauktų į PAB, lojalumo

³ Vaičenonis, J. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje 1935–1940 m. Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai. *Konferencijos pranešimų medžiaga*, Kaunas, 2002, p. 110–119; Vaičenonis, J. Lietuvos šaulių sąjungos integracijos į valstybės gynybos sistemą XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais proceso bruožai. *Acta Historica*, 2014, t. 28, p. 132; Vaičenonis, J. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje XX a. 4-ajame dešimtmetyje: šaulių parengtis karinėms užduotims vykdyti. *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 3, p. 187–188; Vaičenonis, J. Šaulių rengimas kovinių užduočių vykdymui 1935–1940 m.: patirtis, kuria buvo pasinaudota Lietuvos partizaniniame kare. *Trimitas*, 2015, Nr. 1300, p. 25.

⁴ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 253, 266, 282; Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 275–276.

valstybei problemas⁵.

1939 m. rudenį, kaimyninėse valstybėse kilus kariniam konfliktui, buvo paskelbta visų, išskyrus I ir II, PAB mobilizacija. Šie priedangos daliniai, suformuoti prie pat valstybės sienos, turėjo pirmieji sutikti ir stabdyti priešą, taip vykdydami priedangos užduotis ir siekdami laimėti laiko visos kariuomenės mobilizacijai atlikti. Tarpukario Lietuvos kariuomenės gynybiniuose planuose priedanga – vienas svarbiausių elementų, lemiančių mobilizacijos ir tolesnių karinių operacijų sėkmę. Tačiau istoriografijoje nėra atskirųjų pasienio apsaugos batalionų veiklos tyrimų. Lietuvos istorikai šiuos dalinius mini kitų temų ir tyrimų kontekste, jų istoriją analizuoja ir nagrinėja fragmentiškai, todėl PAB istorija, visapusiškai atskleidžiant jų vaidmenį valstybės gynyboje, nėra pakankamai iširta.

Domintis šių dalinių istorija, istoriografijoje negalima rasti atsakymų į daugelį klausimų. Pavyzdžiui, nėra atsakymų į šiuos klausimus: kaip pavyko suformuoti PAB mobilizacijos metu? Ar jie buvo pasirengę vykdyti numatytas užduotis? Kaip buvo aprūpinti ir ar pakankama buvo jų kovinė galia susiklosčiusioje situacijoje? Kuo pasireiškė pašauktų į PAB nepatikimumas, kiek buvo nelojalių valstybei ir kokią grėsmę jie kėlė patiem PAB? Ar Lietuvos kariuomenės štabo III skyriaus 1937 m. nurodymo, kad trūkstant uniformų PAB kariai gali būti aprūpinti tik kepurėmis, diržais, šovininėmis ir prireikus batais⁶, negalima interpretuoti taip, kad į PAB pašauktieji jau iš anksto buvo pasmerkti mirti?

Atliekant šį tyrimą, remiantis pirminiais šaltiniais, analizuojama V PAB veikla 1939 m. rugsėjo 1–lapkričio 15 d., nuodugnai nagrinėjant bataliono formavimo eigą, pašauktųjų patikimumo ir lojalumo valstybei problemas, tarnybos organizavimo procesą, vykdomas užduotis, batalio-

---

⁵ Jokubauskas, V. Tuščias šūvis: galimybė atremti Vokietijos karinę grėsmę 1939 m. *Istorija*, 2009/1, p. 30–31; Jokubauskas, V. Lietuvos kariuomenės kariniai planai ir išteklių eventualaus karo su Lenkija atveju 1938–1939 m. *Karo archyvas*, Vilnius, 2011, t. XXVI, p. 279, 283; Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 308, 315; Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 266, 304; Jokubauskas, V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, 2016, t. XXXI, p. 243; Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda, 2019, p. 123, 185, 297.

⁶ Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 308.

no pasirengimą, logistiką, buitį. Vertinama jo kovinė galia ir susiklosčiusi situacija.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo būtina išnagrinėti istoriografinę medžiagą ir pirminius šaltinius, todėl naudojamas mokslinės literatūros ir archyvinių dokumentų analizės metodas.

1. MOBILIZACIJA, V PAB FORMAVIMAS, KADRŲ PATIKIMUMAS

Prasidėjus Vokietijos invazijai į Lenkijos teritoriją, Lietuvos karinė vadovybė, stebėdama įvykius, manė, kad, kol sėkmė neatsigręš į lenkų pusę, šie vargu ar mėgins pažeisti paskelbtą Lietuvos neutralumą. Manyta, jog ir kita kariaujančioji pusė – Vokietija – sieks greičiau baigti karines operacijas Rytuose ir visas jėgas sutelks į Vakarus. Taigi, kol vokiečių kariuomenės puolimas Lenkijoje nebuvo sustabdytas, jų veržimosi per Lietuvos teritoriją nesitikėta⁷. Pradiniame Vokietijos ir Lenkijos karo etape Lietuvos kariuomenės štabo I skyrius padarė išvadą, kad Vokietija neturėtų pažeisti Lietuvos neutraliteto, kol vyks manevrinis karas. Kariaujančių šalių kariuomenių įsiveržimo į Lietuvos teritoriją buvo galima tikėtis tik karui virtus poziciniu, kai kuri nors pusė sumanytų pulti per Lietuvą. Tokio manevro pavojus grėsė Suvalkijai. Svetimų kariuomenių daliniai galėjo pasiekti Alytų ir Merkinę. Taip pat Lietuvos kariuomenės štabo I skyrius 1939 m. rugsėjį referavo, kad ta riba, ties kuria lenkai eventualiai galėjo sustabdyti vokiečių puolimą, yra linija Augustavo kanalas–Bebro–Narevo–Vyslos–Sanos upės ir Pšemyšlis. Čia buvo pastatyta galinga XIX a. žiedinė Austrijos ir Vengrijos tvirtovė. Frontui atsirėmus į Karpatų kalnus ir Pšemyšlio tvirtovę, puolamajam manevrui atlikti Vermachtas galėjo pasirinkti tik šiaurinę sparną – veržtis per Lietuvos teritoriją. Iki to laiko, kol Vokietijos pajėgos pasieks minėtą ribą Lenkijoje, turėjo būti įvykdyta bent dalinė Lietuvos pajėgų mobilizacija ir jos sutelktos priešintis. Prognozuota, kad Vokietijos pajėgų manevras į šiaurę nesieks toliau nei Alytus, tačiau tai neišvengiamai reiškė Vokietijos ir Lietuvos karo, kuriame pastaroji būtų tapusi Lenkijos ir kitų su Vokietija kariaujančių šalių sąjungi-

⁷ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 268.

ninke, pradžia⁸. Manyta, jog, siekdama laimėti prieš priešų pajėgų sparną ir jį užklupti netikėtai, puolančioji šalis greičiausiai jokio ultimatumo dėl jos kariuomenės praleidimo Lietuvai neskelbs ir derybų su ja neves, bet puls staiga, neįspėjusi⁹. 1939 m. rugsėjo pradžioje baiminantis Vokietijos invazijos į Pietų Lietuvą, gintis planuota pagal operacijų planą Nr. 1 „V“ – pasienyje su Lenkija paliekamos priedangos rinktinės, o priešui leidžiama užimti Suvalkiją¹⁰.

Kaimyninių šalių kariniam konfliktui Lietuva pradėjo ruošti ir didinti kariuomenės pajėgas dar iki prasidedant Vokietijos ir Lenkijos karo veiksams. 1939 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos kariuomenės štabo I skyrius pasiūlė pradėti tvarkyti Kauno tvirtovės fortifikacinius statinius, o Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės vadui – rengtis Kauno gynybai. Kad nebūtų trukdoma mobilizacijai, buvo nurodyta visoje kariuomenėje sustabdyti parengiamuosius darbus rudens manevrams, Aukštosios karo mokyklos klausytojus palikti kariniuose daliniuose, pasienio apsaugai padidinti budrumą, paspartinti kariuomenės dalinių pasirengimo žygiui ir mobilizacijai procesą, uždrausta keisti dalinių dislokaciją, kilnoti karius ir turtą iš vienos vietos į kitą.

Mobilizacija buvo vykdoma trimis etapais: 1) mobilizacija rugpjūčio pabaigoje organizavus ypatinguosius ir įprastinius karo pratimus; 2) pasienio apsaugos dalinių mobilizacija pagal tvarkaraštį Nr. 4 rugsėjo pirmosiomis dienomis ir 3) dalinė mobilizacija, pradėta rugsėjo 17 d. Tačiau visų jų priežastys buvo skirtingos. Pirmuoju ir antruoju atveju mobilizacija buvo inspiruota Vokietijos arba Lenkijos kariuomenės invazijos grėsmės, o rugsėjo 17 d. – poreikio internuoti besitraukiančius arba atremti puolančius Lenkijos karius, taip pat netikrumo, ar Sovietų Sąjungos kariuomenė, įsiveržusi į Lenkiją, pripažins Lietuvos sienas ir jos neutralumą¹¹.

---

⁸ Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 283.

⁹ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 268.

¹⁰ Vareikis, V., Jokubauskas, V. Su kuo Lietuva rengėsi kariauti tarpukariu. *Kultūros barai*, 2010, Nr. 11, p. 79.

¹¹ Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 278, 327.

1939 m. rugpjūčio 28 d., paskelbus apie ypatinguosius karo pratimus, atsargos kariai buvo šaukiami į 2-ąjį ir 9-ąjį pėstininkų pulkus, 3-įjį kavalerijos pulką, II pėstininkų divizijos motorizuotąją pionierių kuopą, I inžinierių batalioną ir karo aviaciją. Kartu buvo pašaukti oro sekėjų tinklo kariai¹². 1939 m. rugsėjo 1 d., jau prasidėjus Vokietijos ir Lenkijos karui, Lietuvos valstybės gynimo taryba nutarė II pėstininkų divizijos teritorijoje pagal tvarkaraštį Nr. 4 mobilizuoti PAB. 1939 m. rugsėjo 2 d. II pėstininkų divizijos vadui buvo įsakyta pradėti veikti pagal mobilizacijos tvarkaraštį Nr. 4. Ši divizija Nemuno–Neries bare suformavo šešis PAB¹³. Divizijos vadas rugsėjo 2 d. pavaldiems daliniams ir PAB nurodė, kad nuo šio įsakymo gavimo dienos PAB pereina priedangos rinktinių vadų operatyvinėn žinion ir vykdo jų uždavinius: IV, V ir VI PAB – Marijampolės priedangos rinktinės vado (9-ojo pėstininkų pulko vado) Marijampolėje; VII ir VIII PAB – Prienų priedangos rinktinės vado (5-ojo pėstininkų pulko II bataliono vado) Prienuose; IX PAB – Kaišiadorių priedangos rinktinės vado (2-ojo ulonų pulko vado) Alytuje. Iki priedangos vykdymo pradžios PAB turėjo būti pavaldūs apskričių karo komendantams¹⁴.

Jau pirmąją karo savaitę Lietuvos kariuomenė buvo padidinta beveik dvigubai. Dar iki mobilizacijos, pašaukus dalį atsargos karių, 1939 m. rugsėjo 5 d. kariuomenėje jau buvo 1 351 tikrosios tarnybos karininkas ir 17 181 karys, 178 karininkai ir 8 347 kariai, pašaukti įprastinių karo pratimų atlikti, 217 karininkų ir 10 005 kariai, pašaukti ypatingųjų karo pratimų atlikti, iš viso 37 279 asmenys¹⁵. Po dalinės mobilizacijos, kuri buvo pradėta rugsėjo 17 d., kariuomenės būstinėje buvo 110, I pėstininkų divizijoje – 14 496, II pėstininkų divizijoje – 15 598, III pėstininkų divizijoje – 12 354, IV pėstininkų divizijoje – 6 161, kavalerijoje – 4 596, karo technikos dalyse – 7 264, karo aviacijoje – 3 301, priešlėktuvinėje apsau-

¹² Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 445.

¹³ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 264–266.

¹⁴ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 2 d. raštas Nr. 3522, PAB panaudojimo sienai saugoti nurodymai. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 766, ap. 1, b. 2, l. 15–16.

¹⁵ Vaičėnionis, J. Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 172.

goje – 1 760, pasienio apsaugoje – 5 738, kariuomenės rezerve – 14 042, tarnybose – 4 717 karių, iš viso 90 137 asmenys. III pėstininkų divizijos, kuri karo atveju turėjo virsti dviem divizijomis (III ir V), nemažai mobilizacinės srities dalinių (12-asis pėstininkų pulkas, 5-asis artilerijos pulkas, V ir VI atsargos batalionai, I, II ir III PAB) išvis nebuvo mobilizuoti. PAB 1939 m. rugsėjo 1–30 d. buvo karių: IV PAB – 814, VI PAB – 651, VIII PAB – 825, IX PAB – 834, X PAB – 702, XI PAB – 681, XII – 714¹⁶.

V PAB suformuojamas 1939 m. rugsėjo 1 d., nuo šios dienos bataliono vado pareigas pradėjo eiti kapitonas Bronius Keturakis, kuris tos pačios dienos slaptu įsakymu¹⁷, pasirašytu Alvite, patvirtino šio bataliono etatinę karininkų ir kareivių vardinę sudėtį. Dėl didelės apimties čia pateikiama tik karininkų vardinė sudėtis¹⁸, aktualūs kareivių duomenys – kiek į konkrečias pareigas paskirta žmonių (visi sutrumpinimai – kaip ir minėtame įsakyme).

Karininkai: Bataliono štabas su padaliniais

Eil. nr.	Laipsnis	Vardas, pavardė	Kurioms pareigoms skiriamas	Iš kur atvyko	Priskiriamas algai nuo:
1.	j. ltn.	Vytautas Graužinis	adjutantas	Vilkaviškis	1939-09-01
2.	kpt.	Vladas Dumčius	ūkio karininkas	Kybartai	-//-
3.	gydytojas	Izidorius Kaunas	san. karininkas	Vilkaviškis	-//-
4.	ryš. ltn.	Jonas Snukiškis	e. inž. b. vad.	Vilkaviškis	-//-
5.	kavl. j. ltn.	Stepas Paulauskas	žv. dvr.	Kybeikiai	-//-
6.	kavl. j. ltn.	Juozas Adomaitis	ūkio būr. vad.	Alvitas	-//-
7.	kpt.	Petras Žemaitis	batal. štabas	Kybartai	-//-

¹⁶ Jokubauskas, V. Lietuva ant karo slenkščio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 301–303.

¹⁷ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 1 d. slaptas rikiuotės srities įsakymas Nr. 1. *LCVA*, f. 766, ap. 1, b. 1, l. 1–13.

¹⁸ Tiek karininkų, tiek kareivių vardiniame sąraše pateikti šie duomenys: *eilės numeris, laipsnis, pavardė ir vardas, kurioms pareigoms skiriamas, iš kur atvyko*. Paskutinė grafa: karininkai – *priskiriamas algai nuo*, kareiviai – *priskiriamas algai, maistui ir muilui nuo*. Lentelė sudaryta autoriaus pagal V PAB vado 1939 m. rugsėjo 1 d. slaptą rikiuotės srities įsakymą Nr. 1. *LCVA*, f. 766, ap. 1, b. 1, l. 1–13.

I kuopa

1.	kpt.	Aleksas Smilgis	kuopos vadas	Sakalupis	-/-
2.	ltn.	Vincas Tiknys	I būr. vadas	Kybeikiai	-/-
3.	j. ltn.	Juozas Rudzinskas	II būr. vadas	Lauckaimis	-/-
4.	ltn.	Kazys Jasėnas	III būr. vadas	Kybartai	-/-
5.	j. ltn.	Jonas Klimas	s. kulk. b. vadas	Kybartai	-/-

II kuopa

1.	kpt.	Dimitrijus Šachovas	kuopos vadas	Vištytis	-/-
2.	j. ltn.	Antanas Stankevičius	I būr. vadas	Kaupiškiei	-/-
3.	j. ltn.	Jonas Šimkevičius	II būr. vadas	Kybartai	-/-
4.	ltn.	Edvardas Migevičius	III būr. vadas	Kaupiškiei	-/-
5.	j. ltn.	Pranas Sulšauskas	s. kulk. b. vadas	Kybartai	-/-

Kareivių buvo 556¹⁹. Batalionas turėjo 98 arklius²⁰. Taigi, pagal minėtą V PAB vado įsakymą, 1939 m. rugsėjo 1 d. V PAB sudarė 17 karininkų, 556 kareiviai, batalionui priklausė 98 arkliai. Iki rugsėjo 4 d. sudėtis beveik nesikeitė: tarnavo 17 karininkų ir 559 kareiviai, priklausė 98 arkliai²¹.

Palyginus 1939 m. rugsėjo 1 d. ir 1939 m. rugsėjo 4 d. bataliono sudėtį, galima daryti išvadą, kad V PAB beveik buvo suformuotas jau 1939 m. rugsėjo 1 d., tačiau išanalizavus vėliau užfiksuotus bataliono duomenis matyti, kad 1939 m. rugsėjo 1–2 d. į V PAB be šaukimo lapelių atvyko

¹⁹ Bataliono štabe buvo 3 raštininkai, 1 bataliono vado pasiuntinys, 1 adjutanto pasiuntinys, Ūkio skyriuje (bataliono štabo sudėtyje) – 5 raštininkai, Sanitarijos skyriuje – 10 sanitarų, Ūkio būryje – 1 viršila, 1 ūkvedys, 1 pašarininkas, 1 stalius, 1 kalvis, 1 šikšnininkas, 1 kurpius, 1 sanit. puskarininkis, 1 vet. puskarininkis, 1 ūkvedys, 13 vežėjų, 1 raštininkas, 1 pasiuntinys, Raitųjų žvalgų ir dviratininkų būryje – 1 skyrininkas, 1 skyrininko pavaduotojas, 25 eiliniai, Ryšių ir inžinerijos būryje – 1 būrininkas, 4 skyrininkai, 2 grandininkai, 19 ryšininkų, 1 motociklininkas, 13 inžin., 1 pasiuntinys; I kuopoje – 1 kuopininkas, 1 ūkvedys, 14 ryšininkų, 7 vežėjai, 1 sekėjas, 2 pas. vežikai, 2 sanitarai, 4 būrininkai, 1 būrininko pavaduotojas, 5 skyrininkai, 6 skyrininko pavaduotojai, 1 s. sk. pad., 165 šauliai, II kuopoje – 1 kuopininkas, 1 ryšininkas, 5 vežėjai, 1 sek. v., 3 būrininkai, 1 būrininko pavaduotojas, 9 skyrininkai, 10 skyrininko pavaduotojų, 6 kulkosvaidininkai, 196 šauliai.

²⁰ Arkliai paskirstyti taip: I kuopai – 16; II kuopai – 22; Raitųjų žvalgų ir dviratininkų būriui – 31; Ūkio būriui – 26; Ryšių ir inžinerijos būriui – 3.

²¹ V PAB 1939 m. rugsėjo 4 d. 24 val. žmonių, arklių ir susisiekimo priemonių sudėties žinių nuorašas. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 5, l. 18.

7 karininkai, iš jų rugsėjo 1 d. – 4, rugsėjo 2 d. – 3²², rugsėjo 1–20 d. į V PAB be šaukimo lapelių atvyko 234 atsargos kariai, iš jų rugsėjo 1 d. – 74, rugsėjo 2 d. – 118²³. Akivaizdu, kad minėtame V PAB vado 1939 m. rugsėjo 1 d. įsakyme Nr. 1 nurodyta bataliono sudėtis buvo tokia tik kitą dieną, o 1939 m. rugsėjo 1 d. V PAB buvo 4 karininkai ir 438 kariai.

Mobilizacijos plane būta netikslumų, nes 1939 m. rugsėjo 4 d. Vilkaviškio apskrities komendantas nurodė skubiai paleisti pašauktus 9 atsargos karius, kurie pagal slaptą kariuomenės 1939 m. (*mėnuo ir diena nenurodyta – aut. past.*) įsakymą Nr. 4 atleisti nuo karo tarnybos kaip Virbalio geležinkelio stoties tarnautojai²⁴. Tą pačią dieną V PAB vadas pranešė Vilkaviškio apskrities komendantui, kad visiškai V PAB suformuoti trūksta 11 kavaleristų – raitųjų žvalgų ir dviratininkų būriui, 19 karių – I kuopai, 8 karių – II kuopai, iš viso 38 eilinių karių, 9 gurguolės ir 2 artilerijos arklių²⁵. Galima daryti prielaidą, kad, dar negavęs nurodymo raštu, V PAB vadas jau žinojo apie paleidžiamus 9 karius ir vietoj jų reikalingus įtraukė į trūkstamų sąrašą. Tokiu atveju į V PAB planuota pašaukti 588 kareivius.

Bataliono komplektavimo klausimai buvo sprendžiami nedelsiant, t. y. dar tą pačią 1939 m. rugsėjo 4 d., V PAB vadas gavo iš komendanto atsargos kareivių ir arklių savininkų sąrašus ir atsargos kareiviams išrašytus šaukimo lapelius bei paraginimus arklių savininkams. Komendantas taip pat nurodė, jei nėra galimybės batalionui pačiam įteikti šaukimų ir paraginimų, juos persiųsti valsčių ir miestų savivaldybėms, kad įteiktų adresatams²⁶. Į V PAB štabą Alvite papildomai buvo pašaukti 8 atsargos kariai²⁷, į I kuopą Virbalyje – 20 atsargos karių²⁸ ir papildomai skirti

---

²² Atvykusių į V PAB karininkų be šaukimo lapelių sąrašo nuorašas. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 5, l. 113.

²³ Atvykusių į V PAB atsargos kareivių be šaukimo lapelių sąrašo nuorašas. *Ten pat*, l. 115–117.

²⁴ Vilkaviškio apskrities komendantūros 1939 m. rugsėjo 4 d. slaptas raštas Nr. 590 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 20.

²⁵ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 4 d. raporto Vilkaviškio apskrities komendantui nuorašas. *Ten pat*, l. 19.

²⁶ Vilkaviškio apskrities komendantūros 1939 m. rugsėjo 4 d. labai skubus, slaptas – asmeniškias raštas Nr. 597 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 8.

²⁷ Kareivių, skiriamų 5 PAB štabui Alvite, papildomas sąrašas. *Ten pat*.

²⁸ Vilkaviškio apskrities Kybartų valsčiaus atsargos kareivių, skiriamų 5 PAB I kuopai Virbalyje, papildomas sąrašas. *Ten pat*, l. 9.

4 gurguolės arkliai²⁹, į II kuopą Pajevonyje – 9 atsargos kariai³⁰ ir papildomai skirti 11 gurguolės arklių³¹, taip pat 11 gurguolės arklių skirta ir Atskirajam būriui Vištytyje³².

Mobilizacija į V PAB buvo vykdoma teritoriniu principu – buvo šaukiami atsargos kariai, gyvenantys³³ netoli nuo bataliono padalinių dislokacijos vietų³⁴.

1939 m. rugsėjo 6 d. Vilkaviškio apskrities komendantas V PAB nurodė kaip Atskirąjį būrį „palikti“ dabartinį II kuopos III būrį, trūkstamą II kuopos III būrį suformuoti Pajevonyje, kur buvo pašaukta papildomai atsargos karių³⁵. Tą pačią dieną V PAB vadui buvo pateikti atsargos kareivių sąrašai ir išrašyti šaukimo lapeliai bei nurodyta, nesant galimybės batalionui pačiam įteikti šaukimų, juos persiųsti valsčių ir miestų savivaldybėms³⁶. Visi 29 atsargos kariai buvo pašaukti į V PAB II kuopą Pajevo-

²⁹ Arklių V PAB I kuopai papildomas sąrašas. *Ten pat*, l. 11.

³⁰ Vilkaviškio apskrities Pajevonio valsčiaus atsargos kareivių, skiriamų V PAB II kuopai Pajevonyje, papildomas sąrašas. *Ten pat*, l. 10.

³¹ Arklių V PAB II kuopai papildomas sąrašas. *Ten pat*, l. 12.

³² Arklių V PAB Atskiram būriui papildomas sąrašas. *Ten pat*, l. 13.

³³ Alvito k., Ančlaukio k., Antovilių k., Aspartavo k., Balandėlių k., Bakšiškių k., Bajorų k., Beržinių k., Boblaukio, Budviečių k., Budavičių k., Čižiūnų k., Čižiškių k., Čyčkų k., Dabravolės k., Dailaičių k., Daugelaičių k., Dobilynų k., Egliniškių, Ėglupių k., Galkiemio k., Girėnų k., Gražulėnų, Griebčių k., Grilaukio k., Gudelių k., Jekiškių k., Kaupiškių k., Kaukakalnio k., Kairių k., Karalkrėslio k., Karlupėnų k., Kilininkų k., Kiršų, Klampučių k., Klėtkininkų k., Kurpikų k., Kumečių k., Kunigiškių k., Keturkaimio k., Kybiškių, Kybartų m., Kybartų m., Kybeikių k., Lamkeliškių, Lauckaimio, Lazdynų k., Lipniškių k., Liukių k., Liumbiškių, Marijampolės m., Matlaukio k., Mažučių k., Maldėnų k., Meiliūnų k., Mėšlynų k., Misviečių k., Nevadolės k., Norvidų k., Obšrūtelėlių, Obelupių k., Osijos, Ostankino II k., Padvarniškių k., Paražinių k., Pakalnių k., Pavištyčio, Patunkiškių k., Pajevsnio k., Pajevonio k., Peletriūnų k., Prapuolenių k., Ragaišių k., Ramiškių k., Rutkiškių, Remeikių k., Rečiūnų k., Saugonių k., Sakalupio, Skardupių, Slibinų, Sodėnų k., Simameliškių d., Stanaičių k., Stulgių k., Stolaukio k., Šakių k., Šeštinių k., Švitrūnų k., Šukių k., Trilaukio k., Totorkiemio k., Unijos dv., Uosių k., Užbalių k., Užupių k., Vaičlaukio, Vaidotų k., Vaišvilų k., Vanaginės k., Vartelių k., Varpučių k., Vištyčio, Vilkaviškio, Virbalio m., Žirgėnų k., Žvangučių k., Žvigėnų k.

³⁴ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 1 d. įsakymas Nr. 1. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 1, l. 1–13.

³⁵ Vilkaviškio apskrities komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 6 d. raštas Nr. 610 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 2, l. 2.

³⁶ Vilkaviškio apskrities komendantūros 1939 m. rugsėjo 6 d. labai skubus, slapas – asmeniškasis raštas Nr. 611 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 5, l. 33.

nyje. Dauguma karių į dalinį atvyko jau tą pačią rugsėjo 6 d.³⁷

Formuojant PAB, visi pasienio policijos tarnautojai (taip pat ir atsargos) automatiškai perėjo batalionų vadų žinion. 1939 m. rugsėjo 6 d. duomenimis, pasienio policijoje Vilkaviškio bare tarnavo 143 pasienio policijos tarnautojai: I rajone – 18, II rajone – 33, III rajone – 18, IV rajone – 17, V rajone – 18, VI rajone – 20, VII rajone – 19³⁸. Likę prie sienos pasienio policijos pareigūnai perėjo PAB vadų žinion: I–V rajonų ir VI rajono I sargyba – V PAB, visi kiti – VI PAB. Nepašaukti pasienio policijos tarnautojai atsargos karininkai liko pavaldūs apskrities viršininkui³⁹. 1939 m. rugsėjo 6 d. pasienio policijos Vilkaviškio bare nepašaukti 55 pasienio policijos tarnautojai: I rajone – 9, II rajone – 15, III rajone – 8, IV rajone – 10, V rajone – 10, VI rajone – 3⁴⁰.

Pasienio policijos ir kitų valstybės tarnautojų dalyvavimą formuojant V PAB puikiai atskleidžia karininkų asmeninės sudėties ir skirstymo pareigomis sąrašas⁴¹, V PAB vado kartu su 1939 m. rugsėjo 12 d. slaptu raportu Nr. 116⁴² pateiktas Vilkaviškio apskrities komendantui. Taip pat iš šio sąrašo matyti, kad tarp visų V PAB karininkų buvo tik vienas tikrosios karo tarnybos karininkas, 1939 m. rugsėjo 1–10 d. ėjęs bataliono vado pareigas, – kpt. Bronius Keturakis, tarnavęs Vilkaviškio apskrities komendantūroje⁴³, kuris šiame sąrašė neminimas.

Minėtame sąrašė pateikiami V PAB karininkų duomenys nurodant pareigų pavadinimą, laipsnį, vardą ir pavardę, užsiėmimą iki mobilizacijos, dabartinę gyvenamąją vietą: bataliono vadas kpt. Petras Žemaitis, pasienio policijos Vilkaviškio baro viršininkas, Alvitasis; ūkio karininkas

---

³⁷ Atsargos kareivių, paskirtų V PAB II kuopai Pajevonyje, sąrašas. *Ten pat*, l. 34.

³⁸ Pasienio policijos Vilkaviškio baro tarnautojų sąrašas. *Ten pat*, l. 29, 93–95.

³⁹ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 6 d. slapto – asmeniškio rašto Nr. 604 Vilkaviškio apskrities viršininkui nuorašas su Vilkaviškio apskrities komendanto rezoliucija V PAB vadui. *Ten pat*, b. 4, l. 5.

⁴⁰ Pasienio policijos Vilkaviškio baro policijos tarnautojų, likusių nuo mobilizacijos, 1939 m. rugsėjo 6 d. sąrašas. *Ten pat*, b. 5, l. 30.

⁴¹ V PAB karininkų asmeninės sudėties ir skirstymo pareigomis sąrašo nuorašas. *Ten pat*, l. 48.

⁴² V PAB vado 1939 m. rugsėjo 12 d. slapto raportu Nr. 116 Vilkaviškio apskrities komendantui nuorašas. *Ten pat*, l. 47.

⁴³ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 8 d. slapto – asmeniškio raštas Nr. 627 kapitonui Keturakiui. *Ten pat*, b. 4, l. 2.

kpt. Vladas Dumčius, muitinės valdininkas Virbalyje, Alvitas; Ryšių ir inžinerijos būrio vad. lt. Stasys Paliulis, Vilkaviškio gimnazijos direktorius, Alvitas; Ūkio būrio vad. j. lt. Juozas Adomaitis, pradžios mokyklos mokytojas, Alvitas; Raitųjų žvalgų – dviratininkų būrio vad. j. lt. Stepas Paulauskas, pasienio policijos Vilkaviškio baro vachmistras, Alvitas; adjutantas j. lt. Vytautas Graužinis, pasienio policijos Vilkaviškio mokomojo būrio viršininkas, Alvitas; gydytojas sanitarijos karininkas Izidorius Kauras, apskrities gydytojas, Vilkaviškis; I kuopos vad. kpt. Aleksas Smilgis, pasienio policijos Vilkaviškio baro I rajono viršininkas, Virbalis; I kuopos I būrio vad. lt. Vincas Tiknys, pasienio policijos Vilkaviškio baro III rajono viršininkas, Virbalis; I kuopos II būrio vad. lt. Juozas Rudzinskas, ūkininkas, Lauckaimis; I kuopos III būrio vad. lt. Kazys Jasėnas, pasienio policijos Vilkaviškio baro II rajono viršininkas, Kybartai; I kuopos sunkiojo kulkosvaidžio būrio vad. lt. Jonas Klimas, muitinės valdininkas, Virbalis; II kuopos vad. kpt. Dimitrijus Šachovas, pasienio policijos Vilkaviškio baro V rajono viršininkas, Pajevonys; II kuopos I būrio vad. lt. Jonas Snukiškis, pasienio policijos Vilkaviškio baro vachmistras, Kapiškiai; II kuopos II būrio vad. j. lt. Jonas Šimkevičius, muitinės valdininkas, Pajevonys; II kuopos III būrio vad. j. lt. Antanas Stankevičius, pradžios mokyklos mokytojas, Pajevonys; II kuopos sunkiojo kulkosvaidžio būrio vad. lt. Pranas Šulšauskas, muitinės valdininkas, Pajevonys; atskirojo būrio vad. lt. Edvardas Migevičius, pasienio policijos Vilkaviškio baro IV rajono viršininkas, Vištytis.

1939 m. rugsėjo 6 d. V PAB sudarė: 17 karininkų (iš jų pagal specialybes: 14 pėstininkų, 1 kavalerijos, 1 inžinerijos, 1 civilis tarnautojas karininko vietoje), 553 kareiviai (iš jų: 1 viršila, 11 puskarininkų, 72 jaunesnieji puskarininkiai, 64 grandiniai), 98 arkliai (iš jų: 11 artilerijos, 40 joramų, 47 gurguolės)⁴⁴, 27 vežimai, 17 dviračių, 1 motociklas, 455 šautuvai (427 išduoti, 28 atsinešti), 20 kulkosvaidžių (6 lengvieji, 10 „ZB Brno“, 4 vok. 8 mm), 4 vežimėliai kulkosvaidžiams, 23 pistoletai, 106 500 šovinių šautuvams ir kulkosvaidžiams, 510 šovinių pistoletams, 495 granatos rankinės su koliais, 12 kardų, 17 balnų, 3 lauko virtuvės⁴⁵.

Pagal atskirojo pasienio apsaugos bataliono karo meto etatus Nr. 119, krašto apsaugos ministro patvirtintus 1936 m. kovo 26 d., batalioną su-

⁴⁴ V PAB 1939 m. rugsėjo 6 d. žmonių ir arklių sudėties žinių nuorašas. *Ten pat*, b. 5, l. 32.

⁴⁵ V PAB 1939 m. rugsėjo 6 d. sudėties žinių nuorašas. *Ten pat*, l. 16.

darė: štabas (24 žmonės), dvi apsaugos kuopos (kiekvienoje po 244 žmones), Raitųjų žvalgų – dviratininkų būrys (39 žmonės), Ryšių inžinerijos būrys (42 žmonės) ir Ūkio būrys (26 žmonės). Iš viso PAB turėjo būti 619 žmonių, 389 šautuvai, 112 karabinų, 4 sunkieji kulkosvaidžiai, 18 lengvųjų kulkosvaidžių, 80 pistoletų, 22 kardai, 619 šalmų, 28 raketinės, 617 dujokaukių, 53 žiūronai, 41 kompasas ir kt.⁴⁶

Pagal 1939 m. rugsėjo 1 d. pradėjusius galioti naujus atskirojo pasienio apsaugos bataliono taikos meto etatus Nr. 181, vieną PAB turėjo sudaryti 25 karininkai, 898 kariai ir 132 arkliai⁴⁷. Šiems etatams įsigaliojus nustojo galioti PAB karo meto etatai Nr. 119, o taikos meto etatai galiojo ir karo metu. Tačiau tik 1939 m. rugsėjo 14 d. II pėstininkų divizijos štabas nurodė PAB pertvarkyti pagal naujus etatus, „*tačiau jų užpildymas vykdytinas pagal reikalą*“. „*Išeinant iš paties reikalingumo sumetimų divizijos vadas konkretizavo užpildytiną PAB organizaciją tokią: V ir VII PAB formuojami etatinės sudėties (dalinių atžvilgiu) be trečiųjų kuopų (laikiniai)*.“ V ir VII PAB „*vietoje anksčiau numatytų juose kurti po vieną pridedamąjį būrį*“⁴⁸.

Pertvarkius V PAB pagal etatus Nr. 181, 1939 m. rugsėjo 25 d. jame buvo: I kuopoje – 6 karininkai ir 251 karys (iš jų: 1 viršila, 8 puskarininkiai, 45 jaunesnieji puskarininkiai, 197 grandiniai ir eiliniai); II kuopoje – 6 karininkai ir 255 kareiviai (iš jų: 2 viršilos, 4 puskarininkiai, 46 jaunesnieji puskarininkiai, 203 grandiniai ir eiliniai); kituose bataliono daliniuose – 7 karininkai ir 123 kareiviai (iš jų: 8 puskarininkiai, 22 jaunesnieji puskarininkiai, 93 grandiniai ir eiliniai). Iš viso V PAB tarnavo 19 karininkų ir 629 kareiviai, batalionas turi 84 arklius (35 kavalerijos, 6 artilerijos, 43 gurguolės), 1 motociklą be priekabos, 17 dviraičių, 19 porinių gurguolės vežimų, 3 vienkinkius gurguolės vežimus. Iš žinių suvestinės, kurioje pateikti šie duomenys, taip pat matyti, kad V PAB tuo metu netarnavo nė vieno karininko ar kareivio, pašaukto pagal kitus mobilizacijos tvarkaraš-

---

⁴⁶ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 277.

⁴⁷ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 265.

⁴⁸ Ištrauka iš II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus 1939 m. rugsėjo 14 d. slapto rašto Nr. 5499 su Vilkaviškio apskrities komendanto rezoliucija V PAB vadui, V PAB gauta 1939 m. rugsėjo 19 d. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 4, l. 43.

čius eilinių karo pratimų ar ypatingųjų karo pratimų atlikti⁴⁹.

1939 m. rugsėjo 9 d. V PAB vadui buvo nurodyta pagal apskrities viršininko perduodamus dokumentus perimti pasienio policijos turimą turtą: ginklus, šaudmenis, šarvuotę, raštinių bylas, knygas, archyvą ir kt. – ir visa tai „iki atskiros parėdymo laikyti ir saugoti batalione“⁵⁰. PAB kadrai turėjo būti sutvarkyti taip, kad buvę pasienio policijos pareigūnai gautų paskyrimus pagal jų pirmiau užimamas vietas ir pasirengimą sienos apsaugos tarnybai. Visas žinias apie V PAB karininkų asmeninę sudėtį ir į kokias pareigas jie paskirti nurodyta komendantūrai atsiųsti iki 1939 m. rugsėjo 12 d. Pasienio apsaugos policijai su savo priemonėmis perėjus Krašto apsaugos ministerijos žinion, visa PAB sudėtis nuo tos dienos turėjo būti paskelbta PAB įsakymuose⁵¹. V PAB, įvykdęs mobilizaciją, perėjo Marijampolės priedangos rinktinės vado operatyvinę žinion, išskyrus mitybos, ginklavimo ir sanitarijos reikalus. Viso kito aprūpinimo, taip pat mokymo, drausmės ir sudėties reikalais V PAB tiesiogiai buvo pavaldus Vilkaviškio apskrities komendantui⁵².

Nuo suformavimo 1939 m. rugsėjo 1 d. iki visiško išformavimo 1939 m. lapkričio 15 d. V PAB vado pareigas ėjo trys karininkai. Vilkaviškio apskrities komendantas, vadovaudamasis II pėstininkų divizijos štabo slaptu raštu Nr. 5455 (*data dokumente nenurodyta – aut. past.*), 1939 m. rugsėjo 8 d. įsakė kpt. B. Keturakiui V PAB vado pareigas perduoti kpt. Petruį Žemaičiui ir grįžti į komendantūrą eiti savo tiesioginių pareigų⁵³. B. Keturakis V PAB pareigas perdavė P. Žemaičiui 1939 m. rugsėjo 10 d.⁵⁴, o jis jas

⁴⁹ V PAB 1939 m. rugsėjo 25 d. žmonių, arklių ir susisiekimo priemonių žinių Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkui nuorašas. *Ten pat*, b. 5, l. 120.

⁵⁰ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 9 d. slaptas – asmeniškas raštas Nr. 630 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 4, l. 4.

⁵¹ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 10 d. slaptas raštas Nr. 637 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 6.

⁵² Marijampolės priedangos rinktinės vado 1939 m. rugsėjo 5 d. slaptas, operatyvinis raštas Nr. 761 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 2, l. 4.

⁵³ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 8 d. slaptas – asmeniškas raštas Nr. 627 kapitonui Keturakiui. *Ten pat*, b. 4, l. 2.

⁵⁴ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 11 d. slaptas rikiuotės srities įsakymas Nr. 2. *Ten pat*, b. 1, l. 14.

pradėjo eiti jau rugsėjo 11 d.⁵⁵ 1939 m. spalio 19 d. V PAB vado pareigos buvo perduotos šio bataliono ūkio karininkui kpt. Vladui Dumčiui, kuris kartu turėjo eiti ir savo tiesiogines pareigas. Kpt. P. Žemaitis išvyko perkeltas Vilkaviškio apskrities viršininko žinion⁵⁶. Prireikus likviduojamos dalies vadą išsiųsti ir pareigas perduoti ūkio viršininkui buvo numatyta *Kariuomenės dalių ūkiui likviduoti laikinose taisyklėse*⁵⁷.

Divizijos vadas, susipažinęs su faktine PAB būkle, 1939 m. rugsėjo 10 d. įsakė tuojau pat kuopų ir būrių vadams surinkti žinias apie mobilizuotus karius, įtartus „neištikimybe Valstybei“, – komunistus, vokietininkus, lenkininkus ir pan. Sudaryti vardinius sąrašus pagal kuopas, nurodant jų laipsnį ir gimimo metus⁵⁸.

Vykdydami šį įsakymą kuopų ir būrių vadai pateikė V PAB vadui slapto raportus⁵⁹ ir tokių karių sąrašus. Sąrašai neišvardijami arba įvardijami nurodant „įtarti neištikimybe Valstybei“, „nepatikimi“ ir pateikiant tokias pastabas kaip „vokietininkas“, „vokietininkų bičiulis“, „vokietininkų bičiulis, dažnai matomas su įtariu asmeniu“ arba be jokių komentarų. Raportuose nurodytas tokių karių skaičius: bataliono štabe – 2, I kuopoje – 21. II kuopos vadas, pateikęs patį didžiausią – 34 karių – sąrašą, juos įvardijo kaip tuos, „kurie yra visais atžvilgiais nepatikimi asmenys“, o nepatikimumą visais atvejais apibūdina kaip „vok. – evangelik.“, išskyrus vieną, kuris įvardytas kaip „komunistinių pažiūrų“ (*toks yra tik vienas visame V PAB – aut. past.*). Raitųjų žvalgų ir dviratininkų būryje „nepatikimų“ buvo 2, Ryšių ir inžinerijos būryje – 6, Atskirajame būryje – 19. Iš viso 84 asmenys.

Tikriausiai visiškai pasitikėta kuopų ir būrių vadų kompetencija nustatant „nepatikimus“, ir į tai bataliono vadas labai nesigilino, o gal ir laiko tam neturėjo, nes jau po trijų dienų, kai buvo gautas paskutinis raportas su „nepatikimųjų“ sąrašu, pradedamas kareivių perkėlimas į kitus dalinius, ir perkelta beveik tiksliai tiek, kiek buvo nurodyta raportuose.

---

⁵⁵ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 11 d. raporto Vilkaviškio apskrities komendantui nuorašas. *Ten pat*, b. 5, l. 43.

⁵⁶ V PAB vado 1939 m. spalio 19 d. įsakymas Nr. 16. *Ten pat*, b. 1, l. 52.

⁵⁷ 1935 m. rugpjūčio 7 d. įsakymo kariuomenei Nr. 53 išrašas. *Ten pat*, b. 3, l. 55.

⁵⁸ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 10 d. slapto raštas Nr. 637 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 4, l. 6.

⁵⁹ V PAB kuopų ir būrių vadų raportų V PAB vadui nuorašai. *Ten pat*, b. 5, l. 55, 56, 57, 58, 59.

Tik įsakymuose jie neįvardijami kaip „nepatikimi“, o vadinami „viršetatinais“. Kiek tiksliai buvo perkeltų kaip nepatikimų, nurodyta, taip pat pateiktas jų vardinis sąrašas V PAB vado 1939 m. rugsėjo 22 d. įsakyme Nr. 7⁶⁰. 1939 m. rugsėjo 19 d. Vilkaviškio apskrities komendanto žinion išsiunčiama 19, rugsėjo 20 d. IV atsargos bataliono vado žinion – 16, rugsėjo 21 d. IV atsargos bataliono vado žinion – 50 viršetatinių kareivių. Taigi, nepatikimais laikyti ir į kitus dalinius buvo išsiųsti 85 asmenys, kurie sudarė apie 14 % visų tuo metu V PAB buvusių kareivių.

Kareivių lojalumo problemas PAB apibūdina tik viena frazė: „*Divizijos vadas susipažinęs su faktine PAB būkle...*“ Iš jos visiškai neaišku, kokia buvo būklė ir kokią grėsmę kėlė PAB. Teiginys, kad ypač IV ir V PAB pašaukti atsargos kariai dėl nelojalumo valstybei buvo visiškai nepatikimi ir juos teko skubiai perkelti į kitas formuotes, į jų vietas parinkus patikimus žmones⁶¹, taip pat abstraktus. V PAB būklės išsamiau neatskleidė ir LCVA esantys bataliono 1939 m. rugsėjo 1–15 d. dokumentai⁶².

Kaip vykdoma tarnyba kuopose ir būriuose V PAB vadas tikrino 1939 m. rugsėjo 3, 6, 9⁶³ ir 17⁶⁴ dienomis. Ar šių patikrinimų metu buvo pareikšta pastabų, rasta trūkumų, bataliono dokumentuose neužfiksuota. Duomenų apie drausmės ar kitokius nusižengimus nuo jo suformavimo iki visiško išformavimo nėra ir V PAB dalinių vadų raportuose. Vienintelis minimas nusižengimas – kad V PAB vado nubausti už girtuokliavimą ir peštynes bataliono štabo jaunesnysis puskarininkis ir ūkio būrio jaunesnysis puskarininkis 10 parų, ūkio būrio eilinis – 15 parų paprasto arešto⁶⁵. Taigi, galima daryti išvadą, kad V PAB dėl tarnybos pareigų atlikimo ir drausmės problemų nebuvo.

Atliekant tyrimą atskleistas skubotas, vienam asmeniui pavestas at-

⁶⁰ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 22 d. slaptas rikiuotės srities įsakymas Nr. 7. *Ten pat*, b. 1, l. 26–28.

⁶¹ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 266.

⁶² Tyrimo metu autorius susipažino su visais dokumentais, esančiais LCVA, f. 766, ap. 1, b. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

⁶³ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 11 d. rikiuotės srities įsakymas Nr. 2. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 1, l. 13.

⁶⁴ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 19 d. rikiuotės srities įsakymas Nr. 5. *Ten pat*, l. 23.

⁶⁵ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 29 d. rikiuotės srities įsakymas Nr. 11. *Ten pat*, l. 35.

likti pavaldžių kareivių „patikimumo“ vertinimas kelia pagrįstų abejo-
nių dėl objektyvumo. Iš vardinio sąrašo ir jame esančių lietuviškų vardų
ir pavardžių galima daryti išvadą, kad, nustatant „patikimumą“, vokiška
pavardė ar tautybė nebuvo lemiamas veiksnys. Kaip žinoma, tautinių ma-
žumų lojalumo valstybei klausimas tuo metu buvo labai aktualus. Abejo-
nių nekelia ir tai, kad vykdant mobilizaciją į PAB galėjo patekti nelojalių
valstybei asmenų. Sprendimas iš PAB pašalinti „nepatikimus“ aukščiausiu
lygiu galėjo turėti politinį atspalvį, diviziono lygiu jis buvo naudingas
stiprinant drausmę bei siekiant išvengti bent kokio šių asmenų galimo
kenkimo daliniuose, kurio dėl latentiško taikos metu galima buvo ne-
pastebėti, o kilus kariniam konfliktui tai galėjo sukelti rimtų problemų.
Tačiau, sprendžiant „patikimumo“ klausimą V PAB daliniuose, galėjo
būti neišvengta asmeniškumo.

2. DISLOKACIJA, TARNYBOS ORGANIZAVIMAS IR VYKDYMAS

1939 m. rugsėjo 6 d. Vilkaviškio apskrities komendantas V PAB vadui
nurodė padalinius dislokuoti šia tvarka: I kuopą – Virbalyje; II kuopą –
Pajevonyje, Atskirąjį būrį – Vištytyje, bataliono štabą ir likusius dalinius –
Alvite⁶⁶. V PAB vadui nurodyta pagal nustatytus reikalavimus sudaryti ba-
taliono išdėstymo „skaidrę“⁶⁷. Ši schema – priede Nr. 1⁶⁸. V PAB padalinių
išdėstymo vietovėje, I kuopos (priedas Nr. 2)⁶⁹, II kuopos (priedas Nr. 3)⁷⁰,
atskiro būrio lauko sargybų ir postų (priedas Nr. 4)⁷¹ schemas parengė ir
bataliono vadui pateikė dalinių vadai 1939 m. rugsėjo 14–16 d.⁷²

1939 m. rugsėjo 17 d. V PAB vadas įsakė kuopų vadams pertvarkyti

---

⁶⁶ Vilkaviškio apskrities komendantūros 1939 m. rugsėjo 6 d. labai skubus, slaptas – as-
meniškias raštas Nr. 611 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 5, l. 33.

⁶⁷ Marijampolės priedangos rinktinės 1939 m. rugsėjo 5 d. slaptas, operatyvinis raštas
Nr. 761 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 2, l. 4.

⁶⁸ V PAB dalinių išsidėstymo schema. *Ten pat*, l. 3.

⁶⁹ V PAB I kuopos išsidėstymo schema. *Ten pat*, l. 8.

⁷⁰ V PAB II kuopos išsidėstymo schema. *Ten pat*, l. 10.

⁷¹ V PAB atskiro būrio lauko sargybų ir postų schema. *Ten pat*, l. 6.

⁷² V PAB dalinių išsidėstymo schemas buvo teikiamos su dalinių vadų raportais. *Ten pat*,
l. 5, 7, 9.

kuopas pagal naujus etatus ir dislokacijos vietas: I kuopos I būrio ribos – buvęs pasienio policijos I rajonas, II būrio ribos – buvęs pasienio policijos II rajonas, III būrio ribos – dabartinės I būrio, IV būrį suformuoti iš kuopos likučių, buvusius pasienio policijos pareigūnus palikti senose tarnybos vietose toliau eiti atitinkamas pareigas⁷³, II kuopos I būrio ribos – buvęs pasienio policijos III rajonas, II būrio ribos – buvęs pasienio policijos IV rajonas, III būrio ribos – buvęs pasienio policijos V rajonas ir VI rajono I sargyba, IV būrys Pajevonyje – dabartinis III būrys, atskiras būrys Vištytyje išformuojamas ir įtraukiamas į II kuopos sudėtį kaip III būrys, buvusius pasienio policijos pareigūnus palikti senose tarnybos vietose toliau eiti atitinkamas pareigas⁷⁴.

Suformuoti PAB turėjo tuojau sustiprinti valstybės sienos ir administracinės linijos apsaugą (papildydami sargybas „*pagal reikalą*“ iki 14 žmonių), palikdami valstybės sienos perėjimo punktus: Ramoniškį, Slavikus, Kudirkos Naumiestį, Kybartus, Vištytį, plente Kalvarija–Suvalkai, Varėną ir plente Vievis–Zaviasai. Buvo nurodyta II skaidinius (likusius nuo sargybų žmones) išdėstyti iš anksto parinktose ir išžvalgytose vietose, atsižvelgiant į sienos saugumą ir priedangos uždavinius. Sargybų, kuopų ir būrių branduoliai⁷⁵ (II skaidiniai) turėjo iškasti ir parengti parinktose vietose apkasus. Valstybės siena, arba administracinė linija, galėjo būti uždaroma tik gavus atitinkamą kariuomenės vado ar II pėstininkų divizijos vado įsakymą. Buvo nurodyta, vokiečių ar lenkų kariuomenių daliniams artėjant prie valstybės sienos (administracinės linijos), juos įspėti, kad tai – neutralios valstybės siena, o pastariesiems perėjus į Lietuvos teritoriją – nuginkluoti ir internuoti. Jiems nepaklūstant arba priešinantis ginklu, naudoti ginklą. Internuotuosius perduoti komendantams, kad juos siųstų į artimiausias dalių įgulas⁷⁶.

⁷³ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 17 d. slapto – asmeniškio rašto Nr. 18 I kuopos vadui nuorašas. *Ten pat*, b. 5, l. 67.

⁷⁴ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 17 d. slapto – asmeniškio rašto Nr. 17 II kuopos vadui nuorašas. *Ten pat*, l. 68.

⁷⁵ Dėl Karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 213. Grupės branduolys yra automatinis ginklas, aptarnaujamas fuzilierių skyriaus, kurio darbą laiduoja ir palaiko ugnimi grenadierių skyrius.

⁷⁶ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 2 d. slaptas – asmeniškasis raštas Nr. 3522. PAB panaudojimo sienai saugoti nurodymai. *LCVA*, f. 766, ap. 1, b. 2, l. 15–16.

1939 m. rugsėjo 3 d. V PAB jau ėjo sargybą Slibinuose, Bajoruose, Kybartuose, Kybeikiuose. Tuo pat metu vyko gynybinių pozicijų įtvirtinimo – „apsikasimo“ – darbai Matlaukyje, Kaupiškiuose, Liukiuose, Totorkiemyje⁷⁷. Buvo rengiami apkasai šaudyti staciomis. Apkasams ir kliūtims įrengti statybinė medžiaga buvo imama iš valstybinio miško pasitelkus vietos miškų administracijos pareigūnus. Jeigu arti valstybinio miško nėra, iš vietos išteklių (piliečių) miško medžiagą imti leista tik „*būtinam reikalui esant*“⁷⁸. Nuo apkasų iki sienos turėjo būti ne mažiau kaip vienas kilometras, o vieta parinkta taip, kad sargyba galėtų dengti „*ryškesnio kelio kryptį*“, apkasai pritaikyti šaudyti naktį, o žmonės į apkasus vedami tik laukiant prieš puolimo⁷⁹. Ruošiasi ir dujų atakai⁸⁰ bei lėktuvų anskrydžiams. II pėstininkų divizijos vado įsakymu visose įgulose turėjo būti iškasti apkasai nuo „lėktuvinių“ bombų skeveldrų apsisaugoti ir įrengta ne mažiau kaip viena medinė saugi nuo dujų slėptuvė: a) štabui; b) vadovaujamiems daliniams; c) sanitarijos punktui. PAB – tik štabui⁸¹.

Dėl sargybų papildymo iki 14 žmonių pateiktas patikslinamas: atsižvelgiant į vietovę arba sargybų padėtį, sargybos gali būti ir mažesnės (sudarytos iš 7–9 karių ir t. t.). Nurodyta būriuose ir kuopose būtinai sudaryti karių branduolius, kad galima būtų juos panaudoti veikiant svarbesnėmis kryptimis, atsižvelgiant į sienos apsaugos ir priedangos uždavinius⁸². Dalinių branduoliai turi saugotis „netarpine sauga“, kuopų ir būrių branduoliuose reikia turėti lengvųjų kulkosvaidžių (būrio branduolyje – ne mažiau kaip vieną), sunkųjį kulkosvaidį – prie kuopos

---

⁷⁷ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 11 d. rikiuotės srities įsakymas Nr. 2. *Ten pat*, b. 1, l. 13.

⁷⁸ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 5 d. raštas Nr. 3528 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 2, l. 1.

⁷⁹ Marijampolės priedangos rinktinės vado 1939 m. rugsėjo 5 d. raštas Nr. 761 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 4.

⁸⁰ Dėl Karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 216. „Priešdujinės kaukės turi būti tuojau dabar įvestos, nes, nežiūrint tariamojo Vašingtono konvencijos nuodingųjų dujų kare vartojimas pasmerkimo, dauguma kariuomenių įsiveda savo statutuose jų pritaikymą. Be abejo, lenkų ir bolševikų armijos vartos jas.“

⁸¹ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 17 d. skubus, slaptas – asmeniškasis raštas Nr. 3582. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 4, l. 36.

⁸² II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 5 d. raštas Nr. 3528 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 2, l. 1.

branduolio, kuris būtų kuopos vado žinioje. Taip pat nurodyta iš kuopų ir būrių branduolių išskirti nakties metu veiksiančius mažus parengties dalinius, kurie turėtų greitai pakilti ir užimti apkasus, iki kiti susitvarkys. Bataliono štabe ir kuopų vadavietėse prie telefono turi būti nuolat budiama, sargyboms nustatyti sutartiniai ženklai: „Pavojus“, „Priešas artinasi“, „Sargyba pasitraukė“ ir kt.⁸³

1939 m. rugsėjo 5 d. Vilkaviškio apskrities komendantas nurodė V PAB vadui:

1. Kiekvieną dieną iki 7 val. pranešti apie įvykius prie sienos ir batalione.

2. Iki 1939 m. rugsėjo 7 d. pristatyti bataliono sargybų išdėstymo schemą.

3. Visas sargybas tuojau papildyti iki visos kautynių skyriaus sudėties.

4. Sargybų ir užtvarų budrumą patikrinti, duoti sargybų viršininkams nurodymus gyventojų sienos perėjimo, kontrabandos sulaikymo ir kitais buvusiais pasienio policijos reikalais, o į buvusio baro viršininko pareigas paskirti kapitoną Žemaitį⁸⁴.

Tiesioginių konfliktų su vokiečiais buvo vengiama. V PAB vadui nurodyta įsakyti kuopų ir būrių vadams įspėti visus sargybų kareivius, kad vengtų nesusipratimų ar ginkluotų konfliktų (susišaudymų) su vokiečiais. Jeigu vokiečiai norėtų konfliktą išprovokuoti, ginklą panaudoti tik tada, kai jie pereis sieną, bus Lietuvos teritorijoje ir puls⁸⁵.

Tuo metu pagrindinė ryšio priemonė buvo telefonas, kuriuo visą skubią informaciją ir nurodymus buvo galima nedelsiant perduoti padaliniam. II pėstininkų divizijos vado dėl pranešimų apie įvykius siuntimo buvo nurodyta:

a) taupumo sumetimais mažiau naudotis telefonu;

b) pranešimus siųsti tik įvykiams įvykus, nereikia pranešti, kad „*nieko neatsitiko*“; šifruotus pranešimus siųsti, jei jie apie slaptus mūsų dalinių veiksmus (žinias) ir svetimas valstybes tik tada, kai pranešimų turinys

⁸³ Marijampolės priedangos rinktinės vado 1939 m. rugsėjo 5 d. raštas Nr. 761 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 4.

⁸⁴ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 5 d. slaptas – asmeniškas raštas Nr. 588 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 4, l. 1.

⁸⁵ Vilkaviškio komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 9 d. slaptas – asmeniškas raštas Nr. 632 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 3.

neskelbtinas. Šiaip žinias apie svetimų kariuomenių veiksmus pranešti atviru tekstu;

c) apie įvykius pranešant, žinias sukonkretinti, vengiant neaiškių posakių⁸⁶.

Buvo pridėta II pėstininkų divizijos telefono tinklo schema (priedas Nr. 5)⁸⁷.

V PAB duoti bendri nurodymai priedangai vykdyti:

„1. *Atsparos mazgų*⁸⁸ *vadams organizuoti saugą, sekimą ir žvalgymą tiek į priekį, tiek sparnuose;*

2. *Sudaryti ryšį su priekyje esančiais daliniais;*

3. *Atsparos mazguose palikti ugnies priemonės su būtina tarnyba ir apsauga, gyvąją jėgą (šaulius) sutraukti į kumščius ir laikyti rezerve;*

4. *Priešui puolant atkakliai priešintis. Per anksti nesitraukti. Traukiantis prisiminti bent pasyvią priešarvuotinę apsaugą. Trauktis smulkiais daliniais, dengta vietove, stiprių kautynių patrulių priedangoje. Organizuoti ugnies pasalas;*

5. *Apie pasitraukimą įspėti kaimynus;*

6. *Priekyje esantiems daliniams be įsakymo neperžengti sieną į priešo pusę;*

7. *Dėti pastangas išlaikyti paslaptį. Skleisti klaidingas žinias apie greitą atvykimą pasparties, kaip kavalerijos, tankų ir kit.;*

8. *Jeigu prieš motomechanizuotiems daliniams arba kavalerijai pasisektų prasilaužti arba apeiti, nesitraukti iš atsparos mazgų – nesirūpinti užnugariu. Atminti, kad pagrindinis priedangos dalinių uždavinys – stabdyti prieš pėstininkus;*

9. *Jeigu priedangos daliniai prieš ugnies būtų sukaustyti vietoje į die-*

---

⁸⁶ II pėstininkų divizijos štabo II skyriaus 1939 m. rugsėjo 6 d. slapto rašto Nr. 4291 nuorašas su Vilkaviškio apskrities komendanto rezoliucija V PAB vadui. *Ten pat*, l. 7.

⁸⁷ II pėstininkų divizijos telefono tinklo schema. *Ten pat*, l. 55.

⁸⁸ Dėl Karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 231. Kiekvienoje ginamojoje pozicijoje atskiriamos atsparos vietos, atsparos punktai ir pasipriešinimo mazgai. Atsparos vieta vadinamas plotas, užimtas arba sustiprintas vienos kautynių grupės, retkarčiais – pusgrupės. Atsparos punktas bus jau vietos daiktas (gyvenamo punkto dalis, miško pakraščiai, ferma, tvora, aukštuma ir taip toliau), užimtas ir sustiprintas kelių kautynių grupių, vadovaujant būrio vadui arba net kuopos vadui. Pasipriešinimo mazgu vadinamas baras, kurį užima keli atsparos punktai, išskirstyti frontu gilumon, ir kuris sujungtas paprastai bataliono vado komandavimu.

nos pabaigą, laikytis vietoje iki sutemų, kitu atveju stengtis atitraukti bent didesnę jėgų dalį;

10. *Batalionų vadams rūpintis, per vietos savivaldybių organus, gauti pastočių sudarymui judrių rezervų, bei vežti kareivių kuprinėms ir sužeistiems evakuoti;*

11. *Batalionų vadams sekančiai ribai trasuoti skirti iš batalionų po vieną karininką ir po 10 – 15 eilinių. Įrengiant atsparos mazgus apsikasti ir stropiai maskuotis. Prieš atsparos mazgus, kur tik bus įmanoma, savomis jėgomis bei pionieriams padedant daryti kliūtis ir ardymus. Darbui naudoti vietos gyventojus. Dėti pastangas sunaikinti lauko keliuose, kad ir mažesnės svarbos, medinius tiltelius. Daryti miško kelių, nors keliais medžiais, užvertimus;*

12. *Prasidėjus karo veiksmams, priekinių dalinių vadams rūpintis, kad telefono ir telegrafo nuolatiniai laidai į priešo pusę būtų nukirsti ir laidų galai pakelti nuo žemės;*

13. *Izoliuoti įtartinus asmenis, kuriuos gali nurodyti vietos Šauliai ir vietos savivaldybių atstovai.*⁸⁹

Ir nors didelę dalį formuojamų PAB personalo sudarė pasienio policijos tarnautojai, dėmesį sutelkus į priedangą, o suformuotiems PAB perdavus valstybės sienos apsaugą, ne viskas pastarąją saugant vyko sklandžiai. Tai puikiai atskleidžia kariuomenės vado situacijos apibūdinimas ir priemonės šioms problemoms spręsti:

„Turint galvoje įtemptą momentą ir norint sustiprinti sienos apsaugą, nuo 1939 m. rugsėjo 1 d. Nemunas – Neris bare buvo sukurti PAB. Jų sudėtin, o kartu ir KAM valdžion, nuo jų sukūrimo dienos perėjo ir pasienio apsaugos policija. Tuo būdu sienos bei artimiausio pasienio ruožo saugumas turėjo sustiprėti ir suaktyvėti. Tačiau gyvenimo praktika rodo, kad sienos ir artimiausio pasienio ruožo saugumas ne sustiprėjo, bet, priešingai, susilpnėjo. Gautomis žiniomis, Nemunas – Neris bare paskutiniu metu padidėjo nelegalūs sienos perėjimai, kontrabanda, šnipinėjimas ir, bendrai, įvairaus valstybei kenksmingo elemento brovimasis. Tokie reiškiniai yra nesuderinami su PAB uždaviniais ir valstybės tam reikalui daromomis išlaidomis.“

⁸⁹ Priedėlis Nr....., slaptas, operatyvinis, Bendri nurodymai priedangai vykdyti prie op. įsak. Nr..... LCVA, f. 766, ap. 1, b. 2, l. 11–14. Tyrimo metu nepavyko nustatyti šio dokumento numerio ir kokio įsakymo priedas jis yra. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 2. Yra keturi šio dokumento egzemplioriai, tačiau visi be numerių. Autoriaus nuomone, jo turinys svarbus dėl čia išdėstytų įvairių taktikos elementų, kurie nenurodyti kituose tirtuose dokumentuose.

Kad būtų pašalinti šie trūkumai, kariuomenės vadas įsakė:

„1. *Pasienio apsaugos policija, perėjusi KAM valdžion, sienos apsaugos tarnybą ir toliau vykdo senąja tvarka pagal Policijos departamento duotus nurodymus, jei tie nurodymai nėra pakeisti karinės vadovybės nurodymais;*

2. *Kova su nelegaliu sienos perėjimu, kontrabanda ir kt. vykdoma senąja tvarka pagal Policijos departamento nustatytus formalumus;*

3. *Pasienio apsaugos barų ir rajonų viršininkai eina sienos apsaugos tarnybos pareigas ir toliau. Tuo būdu reikia aukščiau minėtų pareigūnų paskyrimus suderinti, kad nenukentėtų pasienio apsauga;*

4. *Kad nenukentėtų pasienio apsaugos tarnyba, reikia pasienio apsaugos policijos pareigūnus, pav., policininkus, palikti pačioje sienoje, o nesiusyti į bataliono užnugarį apmokyti;*

5. *Kad būtų galima išvengti ypatingoje pasienio apsaugos tarnyboje nesklaidumų, Nemunas – Neris bare apskričių komendantai, duodami sienos apsaugos reikalų nurodymus, turi stengtis išlaikyti senąją pasienio apsaugos tarnybos tvarką;*

6. *Buvusiųjų pasienio apsaugos barų ir rajonų archyvai, Policijos departamento sienos apsaugos tarnybos reikalams paruošti įvairūs blankai turi būti perimti ir naudojami praktikoje;*

7. *Prieš pereinant KAM valdžion, pasienio apsaugos policijos pareigūnai, atsigulę į ligonines gydytis, pasveikę grįžta į senąsias vietas.*⁹⁰

Jau kitą dieną, 1939 m. rugsėjo 14 d., II pėstininkų divizijos vadas leido apskrities komendantams savo nuožiūra padidinti, kur reikia, pasienio sargybų skaičių, laikantis duotų nurodymų⁹¹, taip pat nurodė PAB performuoti pagal naujus etatus.

1939 m. rugsėjo 25 d. V PAB vadas, teikdamas II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus viršininkui bataliono asmeninės karininkų sudėties, kareivių, arklų ir susisiekimo priemonių žinias, pranešė, kad „*batalionas dabartinės žmonių bei važiuojamų priemonių sudėties ir turtu aprūpinimo*

---

⁹⁰ Kariuomenės štabo III skyriaus 1939 m. rugsėjo 13 d. slapto – asmeniško rašto Nr. 32302 nuorašas. LCVA, f. 766, ap. 1, b. 4, l. 12.

⁹¹ Ištrauka iš II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus 1939 m. rugsėjo 14 d. slapto rašto Nr. 5499 su Vilkaviškio apskrities komendanto rezoliucija V PAB vadui. V PAB gauta 1939 m. rugsėjo 19 d. *Ten pat*, l. 43.

*galėtų pasikelti žygin ir kautynių uždavinius vykdyti*⁹².

II pėstininkų divizijos vado įsakymu visose įgulose turėjo būti organizuotas „orinis“ sekimas, kad skrendantys virš įgulos svetimi lėktuvai būtų identifikuoti. Buvo nurodyta pastebėtus svetimus lėktuvus mėginti nutupdyti pagal „Vyriausybės žinių“ Nr. 581 1 priede „nustatytus signalus. Ginklo, kaip priemonės lėktuvui nutupdyti, iki atskiro įsakymo nevartoti. Nutupdintiems lėktuvams internuoti kiekvienoje įguloje, išskyrus PAB, privalo būti paruoštas atitinkamas judrus dalinys (geriausia „auto sunkvežimiu“ vežami pėstininkai). PAB tam tikslui naudoti turimas priemonės. Apie kiekvieną nutupdintą lėktuvą tuojau pranešti komandos tvarka II pėstininkų divizijos štabui ir karo aviacijos viršininkui“.

PAB įsakyta tuojau sudaryti neveikiamosios priešlėktuvinės apsaugos planus (kuriuose turėjo būti nurodytas sekėjų tinklas, priešlėktuvinės slėptuvės ir apkasai, dalinių suskirstymas, pavojaus signalai ir t. t.)⁹³.

Dėl lėktuvų stebėjimo Marijampolės priedangos rinktinės vadas V PAB vadui įsakė:

„1. Organizuoti pavestame bare nuolatinį oro sekimą, kad nustatyti perskrendančių per barą lėktuvų kilmę ir rūšį. Šias žinias sekykla tuojau turi pranešti telefonu centrinei sekyklai (Kaune) ir tuoj po to 9 pėstininkų pulko štabui;

2. Pastebėjus svetimą lėktuvą, sekykla turi stengtis jį nutupdyti, paleidžiant tris juodų arba geltonų dūmų raketas, dešimt sekundžių intervalais. Ginklo, kaip priemonės lėktuvui nutupdyti, iki atskiro įsakymo, nevartoti. Apie kiekvieną nutupdytą lėktuvą pranešti man (Marijampolės priedangos rinktinės vadui – aut. past.). Nutūpusiems lėktuvams internuoti privalo būti paruoštas atitinkamas judrus dalinėlis;

3. Lėktuvinio pavojaus atveju, kur reikia, jau dabar išsikasti nuo lėktuvininių bombų skeveldrų apkasus pagal priešlėktuvinės apsaugos viršininko išleistus nurodymus;

4. Įrengti PAB štabui medinę slėptuvę panaudojant tam tikslui vietinę medžiagą;

5. Tuojau sudaryti neveikiamosios priešlėktuvinės apsaugos planą ir

⁹² V PAB vado 1939 m. rugsėjo 25 d. slapto rašto Nr. 77 II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus viršininkui nuorašas. *Ten pat*, b. 5, l. 112.

⁹³ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 17 d. skubus, slaptas – asmeniškasis raštas Nr. 3582. *Ten pat*, b. 4, l. 36.

*prisiųsti man, pagal priedėlyje duotus nurodymus.*⁹⁴

Minėtame priede dėl lėktuvų sekimo buvo nurodyta, kad „*kiekviena sekykla, pastebėjusi priešinininko lėktuvus skrendant į teritorijos gilumą, iš-šaukia apskrities paštų valdybos telefonų centrinę ir įspėja: „N sekykla. Oro pavojus. Duokit Kauną, (centr. sekyklą). 100. Nr.*“ Sujungta su centrine sekykla vietinė sekykla praneša:

- a) sekyklos numerį (ar vietos pavadinimą);
- b) kurios valstybės lėktuvai pastebėti;
- c) kiek ir kurio tipo lėktuvai skrido;
- d) laiką, kada perskrido sekyklą, skridimo kryptį;
- f) skridimo aukštį.

Taip pat buvo duoti nurodymai dėl neveikiamosios priešlėktuvinės apsaugos plano sudarymo:

„1) Paskirti priešlėktuvinės apsaugos viršininką, nurodant jo pavardę ir būstinę;

2) Nustatyti sekyklų skaičių, jų vietas (10 – 15 km intervalais) ir ryšius. Geriausia sekyklų vietas derinti su kuopų ar užtvary vadavietėmis;

3) Numatyti oro garsinimo signalus ir tvarką jiems skelbti įvairiuose PAB daliniuose;

4) Numatyti žmonių ir arklių susigrupavimų išskleidimą į uždengtas ir apsaugotas nuo skeveldrų vietas;

5) Numatyti veiksmus orinio puolimo padariniams likviduoti (sužeistųjų tvarstymas ir evakavimas, gaisrų gesinimas, degazacija ir t. t.).⁹⁵

Buvo ruošiamasi tiek vokiečių, tiek lenkų karinių dalinių internavimui. V PAB buvo gauti šie Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento nurodymai dėl internavimo tvarkos: „<...> perėjusius į mūsų teritoriją kariaujančiųjų valstybių uniformuotus karius arba asmenis, turinčius atatinamus karinius ženklus ar dokumentus, kurie įrodo juos esant kariais, sulaikinti ir perdavinėti vietas karo komendantams. Ne karius – lietuvius, laikinai, kol kitaip tas reikalas bus sutvarkytas, apgyvendinti pas vietos ūkininkus ar gimines ir juos laikyti savo priežiūroje, vedant jų tikslią registraciją. <...> Nelietuvius arba įtariamus asmenis tuojaus, net

---

⁹⁴ Marijampolės priedangos rinktinės 1939 m. rugsėjo 20 d. skubus, slaptas – asmenišką raštas Nr. 843 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 47.

⁹⁵ Marijampolės priedangos rinktinės 1939 m. rugsėjo 20 d. skubaus, slapto – asmenišką rašto Nr. 843 V PAB vadui priedėlis. *Ten pat*, l. 48.

*nebaudžiant, tremti atgal iš kur jie atvykę. <...> Apie kiekvieną įregistruotą tuojaus pranešti Administracijos Departamentui, Valstybės Saugumo Departamentui ir Kariuomenės Štabo II Skyriui.*⁹⁶

II pėstininkų divizijos vadas papildomai nurodė: „*siųsti atskirai vokiečius ir lenkus, prieš tai juos apklausinėjus. Kauno komendantūroje bus įrengtas pereinamas internuotiems surinkimo bei patikrinimo punktas; sulaikytus civilius asmenis perduoti artimiausiems policijos pareigūnams; dėl siuntimo PAB vadams smulkesnius nurodymus duos atitinkami komendantai; internuotų gyvenimą tvarkyti pagal pridedamus nuostatus;*⁹⁷ *internuotų apsaugą vykdyti pagal įgulos tarnybos statuto dėsnius.*⁹⁸

Tai, kad internavimui buvo skiriama daug dėmesio, liudija parengtų nurodymų, smulkiai detalizuojančių kiekvieną atvejį, gausa: „Nurodymai internuotiems stovyklai įrengti“, „Internuotų intendantūros turtui ir pinigams priimti ir laikyti nurodymai“, „Internuotų karo technikos turtui tvarkyti nurodymai“, „Paimtiems iš internuotų ginklams ir cheminėms medžiagoms tvarkyti nurodymai“, „Centraliniam internuotiems arkliais punktui steigti nurodymai“, „Internuotų arklių ir kitų gyvulių aprūpinimo, gydymo ir tvarkymo nurodymai“⁹⁹.

Pirmieji lenkų kariai Lietuvos ir Lenkijos demarkacijos liniją perėjo prie Vievio 1939 m. rugsėjo 18 d. 12 val. Dažniausiai internuojamieji būdavo pavargę, kai kurie – tiesiai iš kautynių lauko, pasitaikydavo atvejų, kai nesutikdavo nusiginkluoti, kai bandė susitarti su lietuviais, kad juos leistų per Lietuvos teritoriją pereiti į Rytprūsius, kur jie galėtų tęsti kovą su vokiečiais¹⁰⁰, tačiau V PAB iki 1939 m. rugsėjo 22 d. „*jokių sulaikytų bei internavimų nebuvo*“¹⁰¹, duomenų apie internuotuosius neužfiksuota ir vėlesniuose V PAB dokumentuose.

⁹⁶ Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento 1939 m. rugsėjo 14 d. konfidencialaus, labai skubaus rašto Nr. 842/sl. nuorašas. *Ten pat*, l. 17.

⁹⁷ II pėstininkų divizijos II skyriaus 1939 m. rugsėjo 17 d. slapto, skubaus rašto Nr. 4344 priedas „Internuotiems ir jų turtui priimti ir laikyti taisyklės“. *Ten pat*, l. 40–42.

⁹⁸ II pėstininkų divizijos II skyriaus 1939 m. rugsėjo 17 d. slaptas, skubus raštas Nr. 4344. *Ten pat*, l. 39.

⁹⁹ Kariuomenės tiekimo valdybos aplinkraščiai. *Ten pat*, b. 3, l. 25, 30, 38, 39, 43, 46.

¹⁰⁰ Surgailis, G. Internuotieji Lenkijos kariai Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metais (1939–1940 m.). *Karo archyvas*, 2001, t. XVI, p. 185.

¹⁰¹ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 22 d. slapto rašto Nr. 56 II pėstininkų divizijos štabo II skyriaus viršininkui nuorašas. *LCVA*, f. 766, ap. 1, b. 5, l. 103.

3. LOGISTIKA, BUITIS, IŠFORMAVIMAS

Suformuotus PAB šaudmenimis turėjo aprūpinti priedangos rinktinių vadai pagal PAB reikalavimus¹⁰². Daliniams dislokuoti trūkstant patalpų, jos buvo sekvestruojamos. V PAB daliniams, dislokuotiems Alvite, čia nesant tinkamų patalpų, kariuomenės reikalams laikinai naudotis buvo skirtos pradžios mokyklos mūrinės patalpos¹⁰³, II kuopai – 22 butai ir kitos patalpos¹⁰⁴.

Kai kurie II pėstininkų divizijos PAB daliniai buvo apgyvendinti tokiose vietose, kur nebuvo pirčių, taip pat būta kitų buitinių problemų. Šiais klausimais divizijos štabas nurodė:

„Žmonės neturi kur išsimaudyti ir yra pavojus užsikrėsti parazitais. Taigi yra reikalas įruošti nors primityvius rusų tipo pirtis įmūrijant katilą ir krosnį. Pranešti kaip šis reikalas dabar tvarkomas ir kaip būtų galima sutvarkyti gavus tam lėšų. Kur reikia įrengti pirtis ir kiek tas reikalas apytikriai kainuotų.“¹⁰⁵ „Ne visi batalionų žmonės gauna muilą, rankšluosčius ir čiužinius, o taipogi nesuorganizuoti pirties ir skalbinių plovimo klausimai. Visus trūkstamus daiktus, išskyrus čiužinius, reikalauti iš kariuomenės intendantūros bendra tvarka. Čiužinių, tuo tarpu, nėra. Baltinių skalbimą ir pirties klausimą organizuoti vietoje, panaudojant gyventojų pirtis ir laisvai tariantis dėl skalbimo. Reikalingus šiam tikslui pinigų reikalauti bendra tvarka. Už pirtį pagal 1933 m. įsakymą kariuomenei Nr. 36 galima mokėti iki 50 centų į mėnesį už vieną žmogų. Baltinius skalbti rinkos kainomis prisilaikant didžiausio taupumo.“¹⁰⁶

Deja, PAB aprūpinimas buvo nekoks. Pavyzdžiui, suformuoto V PAB Raitųjų žvalgų ir dviratinių būriui trūko: balnų – 13, kamanų – 25, kantarų (apynasrių) su „lenciūgais“ – 25, terbų arkliams avižomis šerti –

---

¹⁰² II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 2 d. rašto Nr. 3522 II dalis „PAB aprūpinimui nurodymai“. *Ten pat*, b. 2, l. 16.

¹⁰³ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 22 d. pranešimo Nr. 332 Vilkaviškio apskrities pradžios mokyklų inspektoriui nuorašas. *Ten pat*, b. 6, l. 45.

¹⁰⁴ II kuopos vado 1939 m. spalio 1 d. raportas V PAB vadui dėl sekvestro aktų. *Ten pat*, b. 6, l. 72.

¹⁰⁵ II pėstininkų divizijos intendanto 1939 m. rugsėjo 18 d. raštas Nr. 762 pavaldiems PAB ir apskričių komendantams. *Ten pat*, b. 3, l. 5.

¹⁰⁶ II pėstininkų divizijos intendanto 1939 m. rugsėjo 26 d. raštas Nr. 14588 pavaldiems PAB. *Ten pat*, l. 52.

25, maišelių avižoms – 25, kibirų brezentinių – 25, rezginių šieniui – 25, kardų – 15, kardų makščių – 25, portupėjų (perpečių) – 22, pentinų su diržiukais – 22 porų, dėklų – 22, šepečių – 22, kavaleristų batų – 22 porų, kavaleristų mundurų – 22, kavaleristų milinių – 22, kavaleristų kelnių – 22, kavaleristų kepurų – 22, patiesalų po balnu – 25.¹⁰⁷ II kuopos III būriui trūko: šautuvų – 17, diržų šautuvams – 17, durtuvų – 21, pakabų durtuvams – 21, virvelių šautuvams valyti – 21, šovininių – 52, kompasų – 5, kastuvėlių mažų, pėst., su kot. – 21, katiliukų – 7, šaukštų su šakutėmis – 7, gertuvių – 7, movų gertuvėms – 7, puodelių gerti – 7, diržo apsijuosti – 1, makščių kastuvėliams – 21, makščių vielai kirpti žirkklėms – 6, elektros lempučių elementų – 4, antiseptinio binto – 52 rul.¹⁰⁸

V PAB vadas, Vilkaviškio apskrities komendantui teikdamas „*trūkstamų ginklavimo, mundūruotės, šarvuotės ir kitų dangos bei turto daiktų sąrašą*“, be kita ko, nurodė, kad „*kareiviams labai skubiai reikalingi autai, nes jų turimos kojinės ir autai jau susidėvėjo ir nemažas nuošimtis dėl nutrynimo kojų negali atlikti tarnybos pareigų, taip pat reikalinga visiems baltiniai ir guoliui daiktai, lopų batų pataisymui, skudurų ir vazelino ginklų valymui*“¹⁰⁹.

V PAB veiklos dokumentacijoje¹¹⁰ nepavyko rasti duomenų apie kitiems bataliono daliniams reikalingus daiktus, tačiau situacijai įvertinti pakanka ir šių kelių fragmentų.

Kariams maitinti duona, mėsa, visi kiti produktai ir pašaras arkliams buvo perkama iš vietos išteklių Kariuomenės intendantūros arba Kainų tvarkytojo nustatytomis kainomis, jei kainos nenustatytos – rinkos kainomis. Negaunant maisto ir avižų vietoje, priedangos rinktinių ūkių viršininkai jų turėjo reikalauti per divizijos intendantą iš anksto telefonu, vėliau – patvirtinti raštu. Rūpintis maistu IV, V ir VI PAB priklausė 9-ojo pėstininkų pulko, VII ir VIII PAB – 2-ojo ulonų pulko, IX PAB – 2-ojo pėstininkų pulko ūkio viršininkui. Gavę kariuomenės vado arba II pėstininkų divizijos vado įsakymą operatyvinei direktyvai vykdyti, VII ir VIII

¹⁰⁷ V PAB raitųjų žvalgų ir dviratinių būrio vado 1939 m. rugsėjo 6 d. raportas V PAB vadui. *Ten pat*, b. 6, l. 28.

¹⁰⁸ V PAB II kuopos III būrio trūkstančiųjų daiktų sąrašas. *Ten pat*, l. 3.

¹⁰⁹ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 7 d. raportas Nr. 16 Vilkaviškio apskrities komendantui nuorašas. *Ten pat*, l. 35.

¹¹⁰ *Ten pat*, b. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

PAB maitinimą turėjo perimti 5-ojo pėstininkų pulko II batalionas Prienuose, IX PAB – 2-asis ulonų pulkas¹¹¹.

Pradėjus PAB pertvarkyti pagal naujus etatus, II pėstininkų divizijos intendanto nurodymu PAB kariai turėjo būti maitinami ir arkliai šeriami pagal taikos meto normas. Intendantas taip pat nurodė, kad kai maistu, paruoštu lauko virtuvėse, dėl tarnybinių aplinkybių maitintis negalima, mokami maistpinigiai – po 1,5 Lt per dieną, bet atkreipti dėmesį, kad visiems, kam tarnyba leidžia maitintis „iš katilo“, maistpinigių negautų. Gaunantiems maistpinigius organizuoti kolektyvinį maitinimą pas artimiausius gyventojus. Rūpintis, kad „ir blogiausiose apystovose žmonės ilgesnį laiką neliktų be karšto viralo“¹¹².

Rūpinantis karių sveikata buvo nurodyta kiekviename PAB įsteigti gydyklą, ligonius ir sužeistuosius evakuoti nustatyta tvarka: iš IV PAB vežti į 9-ojo pėstininkų pulko III bataliono ligoninę Vilkaviškyje, iš kitų PAB – į artimiausias karinės dalies ligonines, vaistų ir tvarsliaus atsargas pildyti tose ligoninėse, į kurias evakuojami ligoniai. Lengvai sergančius ir sužeistus arklius nurodyta gydyti vietoje, o sunkiai sergančius ir sužeistus, kuriems reikia ilgesnio gydymo, evakuoti: IV ir IX PAB – į Kauno, V ir VI PAB – į Marijampolės, VII ir VIII – į Alytaus įgulų veterinarijos ligonines¹¹³.

II pėstininkų divizijos vado įsakymu PAB turėjo būti sudaromi mėnesiniai mokymo planai¹¹⁴. V PAB buvo sudaryta ir Vilkaviškio apskrities komendanto patvirtinta trijų savaitių, 1939 m. rugsėjo 9–30 d., mobilizuotų eilinių ir grandinių mokymo programa, kurioje buvo numatytos šios temos: „Taktika ir lauko karyba“ – 7 val., „Kovotojo taktinis mokymas“ – 7 val., „Skyriaus taktinis mokymas“ – 17 val., „Būrio taktinis mokymas“ – 9 val., „Šaudyba“ – 9 val., „Ginklai“ – 16 val., „Vidaus tarnybos statutas“ – 3 val., „Kario drausmės statutas“ – 3 val., „Įgulų ir sargybų

---

¹¹¹ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 2 d. rašto Nr. 3522 II dalis „PAB aprūpinimui nurodymai“. *Ten pat*, b. 2, l. 16.

¹¹² II pėstininkų divizijos intendanto 1939 m. rugsėjo 14 d. labai skubus raštas Nr. 755. *Ten pat*, b. 3, l. 3.

¹¹³ II pėstininkų divizijos štabo I skyriaus 1939 m. rugsėjo 2 d. rašto Nr. 3522 II dalis „PAB aprūpinimui nurodymai“. *Ten pat*, b. 2, l. 16.

¹¹⁴ II pėstininkų divizijos štabo 1939 m. rugsėjo 16 d. slapta raštas Nr. 576. *Ten pat*, b. 4, l. 21.

drausmės statutas“ – 6 val., „Priešlėktuvinė, prieššarvinė ir priešcheminė apsauga“ – 4 val., „Paskaitos“ – 2 val., „Apkasų tobulinimas ir įtvirtinimas“ – 20 val.¹¹⁵ Papildomai, savarankiškai mokytis 1939 m. rugsėjo 6 d. V PAB gavo 100 brošiūrų „Slaptas karas“ ir nurodymą išdalinti kariams, kad „*visi greitu laiku galėtų susipažinti*“¹¹⁶. Taip pat V PAB buvo aprūpintas spauda. Nuo 1939 m. rugsėjo 5 d. batalionas gaudavo šiuos laikraščius: „Lietuvos Aidas“ – 7 egz., „Karys“ – 50 egz., „Trimitas“ – 25 egz.¹¹⁷

Ruduo – pats darbymetis kaime, todėl šeimose, kur vienintelis darbinas asmuo buvo pašauktas į kariuomenę, kilo problemų dėl derliaus nuėmimo ir kitų lauko darbų. Buvo prašoma išleisti namo lauko darbų nudirbti, pavyzdžiui, „*nors laikinai paliuosuoti, kad galėčiau apsėti ir apdirbti savo žemę*“¹¹⁸. Nesikuklinta kreiptis tiesiai ir į krašto apsaugos ministrą: tėvas prašė „*atleisti sūnų lauko darbams*“, nes pats yra senas ir dirbti nebegali. Dažniausiai prašymai, kaip ir šis, buvo tenkinami. Tai rodo ir ant šio prašymo Vilkaviškio apskrities komendanto viza, adresuota V PAB vadui: „*Jeigu tikrai yra reikalinga, tai ats. Česnių Juozą prašau leisti 5 dienas atostogų.*“¹¹⁹

II pėstininkų divizijos štabo nurodymu būtiniems ūkio darbams atlikti – „*įsėti žiemkenčius*“ – buvo galima išleisti trumpalaikių atostogų iki 5 d. Kareiviai turėjo pristatyti valsčių savivaldybių liudijimus, kad be jų „*tie sunkūs ūkio darbai negali būti atlikti*“. Leisti šių atostogų buvo pavesta kuopų ir atskirojo būrio vadams, taip pat, atsižvelgiant į jų reikalingumą tarnyboje, spręsti, kuriam laikui (bet ne daugiau kaip 5 dienoms)¹²⁰. Tai, kad 1939 m. rugsėjo 14 d. vienu metu iš I kuopos lauko darbų dirbti 4 dienų atostogų buvo išleisti 14 kareivių¹²¹, liudija, jog padėtis V PAB

¹¹⁵ V PAB trijų savaitių nuo 1939 m. rugsėjo 9 d. iki 30 d. mobilizuotiems eiliniams ir grandiniams mokymo programa. *Ten pat*, b. 3, l. 1–2.

¹¹⁶ Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus 1939 m. rugsėjo 6 d. skubus raštas Nr. 2867 bataliono vadui. *Ten pat*, b. 6, l. 16.

¹¹⁷ Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus 1939 m. rugsėjo 5 d. skubus raštas Nr. 2849 bataliono vadui. *Ten pat*, l. 8.

¹¹⁸ Breneizerio Motiejaus 1939 m. rugsėjo 11 d. prašymas Vilkaviškio apskrities komendantui. *Ten pat*, l. 25.

¹¹⁹ Česniaus Marijono 1939 m. rugsėjo 6 d. prašymas krašto apsaugos ministrui per Vilkaviškio apskrities komendantą. *Ten pat*, l. 24.

¹²⁰ Vilkaviškio apskrities Prievolės vykdymo skyriaus 1939 m. rugsėjo 11 d. slaptas raštas Nr. 640 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 4, l. 10.

¹²¹ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 18 d. rikiuotės srities įsakymas Nr. 4. *Ten pat*, b. 1, l. 22.

dislokacijos teritorijoje nelaikyta įtempta. Tikriausiai neatsitiktinai prieš Sovietų Sąjungos įsiveržimą į Lenkiją 1939 m. rugsėjo 16 d. Vilkaviškio apskrities komendantas pakoregavo šį nurodymą: „*būtiniems ūkio darbams leisti iš kuopos ne daugiau 3 kareivių, juos išpėti, kad būtų kiekvienu metu pasirengę grįžti į savo dalį*“¹²².

Formuojant V PAB ne viskas vyko sklandžiai: V PAB štabe kilo problemų dėl raštvedybos, nes iš atvykusių atsargos kareivių nebuvo mokančių rašyti mašinėle ar turinčių „*didesnį mokslo išsilavinimą*“. Apie tai pranešdamas Vilkaviškio apskrities komendantui, bataliono vadas prašo papildomai mobilizuoti vieną „*sakytų kvalifikacijų kareivį*“, kitaip visas bataliono štabo darbas sutriks¹²³. II kuopos vadas raportuoja, kad „*mobilizacijos plane visai neįrašyti balnai, o jų turi būti 10 štukų*“¹²⁴. Suklysta išduodant šovinius: Vilkaviškio apskrities komendantas nurodo V PAB vadui „*tuojau gražinti komendantūrai 32 apkabas šovinių kulkosv. ZB Brno*“, nes vienam kulkosvaidžiui turi būti paliktos 8 apkabos, o priešlėktuviniam – 10 apkabų¹²⁵. Apkabos buvo gražintos¹²⁶.

Kariuomenės štabo III skyriaus 1939 m. rugsėjo 25 d. slaptame – asmeniškame rašte Nr. 32685 nurodyta, kad, remiantis Valstybės gynimo tarybos 1939 m. rugsėjo 24 d. nutarimu, pasienio apsaugą prie Vokietijos sienos nuo Nemuno iki buvusios Lietuvos ir Lenkijos administracinės linijos Šakių ir Vilkaviškio apskrityse nuo 1939 m. rugsėjo 26 d. turi perimti pasienio apsaugos policija. Tad IV ir V PAB nuo 1939 m. rugsėjo 26 d. demobilizuojami. Visas turtas. paimtas iš pasienio policijos, gražinamas¹²⁷.

II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus parengtame ir divizijos vado

---

¹²² Vilkaviškio apskrities Mobilizacijos skyriaus 1939 m. rugsėjo 16 d. slaptas – asmeniškasis raštas Nr. 703 V PAB vadui. *Ten pat*, b. 4, l. 15.

¹²³ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 7 d. slaptas raportas Nr. 43 Vilkaviškio apskrities komendantui. *Ten pat*, b. 5, l. 39.

¹²⁴ V PAB II kuopos vado 1939 m. rugsėjo 10 d. raportas Nr. 37 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 40.

¹²⁵ Vilkaviškio apskrities komendantūros Ūkio skyriaus 1939 m. rugsėjo 15 d. slaptas raštas Nr. 690 V PAB vadui. *Ten pat*, l. 62.

¹²⁶ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 18 d. slapto raporto Nr. 9 Vilkaviškio apskrities komendantui nuorašas. *Ten pat*, l. 71.

¹²⁷ Kariuomenės štabo III skyriaus 1939 m. rugsėjo 25 d. slapto – asmeniškasis rašto Nr. 32685 nuorašas. *Ten pat*, b. 4, l. 67.

pasirašytame 1939 m. rugsėjo 25 d. rašte Nr. 7231 nurodyta, kad Vals-tybės gynimo tarnybos nutarimu nuo 1939 m. rugsėjo 25 d. palaipsniui pradedama vykdyti kariuomenės demobilizacija. II pėstininkų divizijos vadas įsakė nuo 1939 m. rugsėjo 25 d. demobilizuoti šias kariuomenės dalis:

1. III ir IV pėstininkų atsargos batalionus;

2. VI artilerijos pulką, divizijos lengvąją (kavalerijos) rinktinę, I transporto bataliono štabą su V ir VI transporto kuopomis, I darbininkų bataliono štabą su I darbininkų kuopa ir Centrinį lauko paštą;

3. IV ir V PAB.

Taip pat nurodyta paleidžiamus atsarginius ir grąžinamo turto savininkus įspėti, kad viešos mobilizacijos paskelbimo atveju atsarginiai tuojau turės atvykti, o grąžinamo turto savininkai numatytą turtą vėl turės neatidėliodami pristatyti į tas pačias vietas. Surašyti naujus šaukimo ir raginimo lapelius: pagal mobilizacijos tvarkaraštį Nr. 12 – baltos, pagal tvarkaraštį Nr. 11 ir ypatingų karo pratimų atlikti – rausvos, pagal tvarkaraštį Nr. 4 – geltonos spalvos. Demobilizacijos darbus nurodyta baigti iki 1939 m. spalio 1 d.¹²⁸

Demobilizuojamos dalies likvidacijos darbams vykdyti galėjo būti palikti atsarginiai, gimę 1914 ir 1915 m. Šiuo tikslu paliktus kitais metais gimusius atsarginius nurodyta tuojau pat paleisti¹²⁹.

Vykdam V PAB demobilizaciją ilgesniam laikui batalione buvo palikti bataliono vadas, I kuopos ir II kuopų vadai, ūkio karininkas, bataliono vado adjutantas, Ūkio būrio vadas, ūkvedys ir 3 raštininkai¹³⁰. 1939 m. rugsėjo 27–30 d. buvo demobilizuoti 145 V PAB kariai¹³¹.

1939 m. rugsėjo 29 d. kariuomenės vado įsakyme Nr. 38 buvo paskelbta padėka V PAB kariams: „*Paleidžiamiems iš tikrosios tarnybos atsargos kariams dėkoju už kario pareigų supratimą, tvarkingą ir greitą atvykimą į*

¹²⁸ II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus 1939 m. rugsėjo 25 d. slapto – asmeniško, skubaus rašto Nr. 7231 nuorašas. *Ten pat*, l. 63.

¹²⁹ II pėstininkų divizijos štabo III skyriaus 1939 m. spalio 6 d. slaptas, skubus raštas Nr. 5591. *Ten pat*, l. 73.

¹³⁰ V PAB vado 1939 m. rugsėjo 30 d. slaptas raportas Nr. 85 II pėstininkų divizijos vadui. *Ten pat*, b. 5, l. 127.

¹³¹ V PAB demobilizuotų 1939 m. rugsėjo 27–30 d. kareivių sąrašo nuorašas. *Ten pat*, l. 124–126.

*šaukimo vietas ir už drausmingumą bei stropų pareigų pildymą kariuomenės dalyse. Linkiu tvarkingai, kaip geriems kariams pridera, grįžti į savo namus ir vaisingai dirbti kasdienius darbus, visuomet būti pasirėngusiems, Tėvynei pašaukus, dar geriau atlikti garbingąsias kario pareigas.*¹³²

Palaiptisniui išformuojant V PAB, nuo 1939 m. spalio 9 d. rikiuotės srities bataliono įsakymai pasirašomi Vilkaviškyje¹³³. Ten 1939 m. lapkričio 15 d. buvo pasirašytas ir paskutinis V PAB rikiuotės įsakymas. Jame taip suformuluoti galutiniai su bataliono išformavimu susiję nurodymai:

„V PAB nuo š. m. lapkričio 15 d. skaityti neveikiančiu. Visas knygas, bylas ir susirašinėjimą perdaviau Vilkaviškio apskrities Komendantūrai.

Pagrindas: Vilkaviškio apskr. Komendantūros raštas 3576 Nr.“

Šiuo įsakymu į atsargą buvo išleisti jau tik du tuo metu pareigas ėję karininkai – Ūkio būrio vadas j. lt. Jozas Adomaitis ir bataliono vadas kpt. Vladas Dumčius¹³⁴.

Net neįvykdžius demobilizacijos jau buvo pradėti rinkti duomenys jai įvertinti. Buvo nurodyta PAB vadams Marijampolės priedangos rinktinės vadui pateikti savo pastabas dėl mobilizacijos vykdymo ir informuoti apie pastebėtus trūkumus bei netikslumus¹³⁵.

V PAB mobilizacijos vertinimui buvo renkami duomenys apie karininkų ir kareivių atvykimą, arklių, vežimų, pakinktų, balnų, dviračių ir motociklų pristatymą. Duomenis reikėjo pateikti V PAB formavimo etapais: 1. nuo mobilizacijos paskelbimo iki rugsėjo 1 d. 24.00 val.; 2. nuo rugsėjo 1 d. 24.00 val. iki rugsėjo 2 d. 14.00 val.; 3. nuo rugsėjo 2 d. 14.00 val. iki rugsėjo 2 d. 18.00 val.; 4. vėliau atvykusių ir pristatusių turtą¹³⁶. PAB mobilizaciją ruošiasi analizuoti labai kruopščiai, tam teikiant daug dėmesio.

---

¹³² V PAB vado 1939 m. rugsėjo 29 d. slapas įsakymas Nr. 11. *Ten pat*, b. 1, l. 36.

¹³³ V atskiro pasienio apsaugos bataliono vado 1939 m. spalio 9 d. įsakymas Nr. 13. *Ten pat*, l. 46.

¹³⁴ V atskiro pasienio apsaugos bataliono vado 1939 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 18. *Ten pat*, l. 54.

¹³⁵ Marijampolės priedangos rinktinės 1939 m. rugsėjo 30 d. slapto – asmeniškio rašto Nr. 933 PAB vadams nuorašas. *Ten pat*, b. 4, l. 71.

¹³⁶ Vilkaviškio apskrities komendantūros Mobilizacijos skyriaus 1939 m. spalio 17 d. slapto – asmeniškio rašto Nr. 913 V PAB vadui priedas, lentelė Nr. 1 „Atsarginių atvykimo ir susisiekimo priemonių pristatymo laikas“. *Ten pat*, l. 75.

IŠVADOS

Pagal V PAB vado 1939 m. rugsėjo 1 d. įsakymu Nr. 1 nustatytą sudėtį, t. y. apie 93 % pagal karo meto etatus Nr. 119, batalionas suformuotas tik rugsėjo 2 d., t. y. 1939 m. rugsėjo 1 d. V PAB sudėtis buvo apie 78 % šios dienos įsakyme nurodyto karininkų ir kareivių skaičiaus, t. y. apie 75 % sudėties, nustatytos karo meto etatuose.

Nuo 1939 m. rugsėjo 14 d. V PAB pertvarkant pagal taikos meto etatus Nr. 181, batalionas nedidindamas, tai leidžia daryti išvadą, kad rimtesnių ginkluotų konfliktų nesitikėta, o pagrindinės V PAB užduotys buvo valstybės sienos apsaugos stiprinimas ir internavimas. Kad situacija prie valstybės sienos, kurią saugojo V PAB, nelaikyta įtempta, liudija ir tas faktas, jog kareiviai buvo išleidžiami atostogų lauko darbams atlikti.

Tuo metu pagrindiniais pėstininkų ginklais buvo laikomi kulkosvaidžiai. Karinėje doktrinoje sunkusis kulkosvaidis vadintas galingiausiu „pėstijos“ ginklu, kai kuriais atžvilgiais galinčiu atstoti ir artileriją, lengvasis kulkosvaidis – pagrindiniu „šių dienų pėstijos ginklu“. Jų veiksmingumas įvertintas taip: „*Dažnai pakanka vieno gerai pastatyto ir drąsiai dirbančio kulkosvaidžio prieš puolimui sustabdyti ir sudaryti sąlygoms eiti priešpuolin /kontrpuoliman/.*“¹³⁷ Todėl vertinant V PAB kovinę galią, pagrindiniu kriterijumi reikia laikyti kulkosvaidžių skaičių. Pagal karo meto etatus Nr. 119, PAB turėjo būti apginkluoti 4 sunkiaisiais kulkosvaidžiais, 18 lengvųjų kulkosvaidžių ir 389 šautuvais. 1939 m. rugsėjo 6 d. V PAB turėjo 20 kulkosvaidžių ir 455 šautuvus, taigi batalionas buvo visiškai apginkluotas ir tai leidžia daryti išvadą, kad jo kovinė galia buvo pakankama numatytoms kovinėms užduotims įvykdyti.

Nustatant pašauktų tarnauti „patikimumą“ vokiška pavardė ar tautybė nebuvo lemiamas veiksnys. Sprendimas iš PAB pašalinti „nepatikimus“ aukščiausiu lygiu galėjo turėti politinį atspalvį, divizijos lygiu jis buvo naudingas stiprinant drausmę bei stengiantis išvengti bent kokio šių asmenų galimo kenkimo daliniuose, kurio dėl latentiško taikos metu galima buvo nepastebėti, o kilus kariniam konfliktui tai galėjo sukelti rimtų problemų. Tačiau, sprendžiant šį gana svarbų „patikimumo“ klausimą V PAB daliniuose, galimai neišvengta asmeniškumo. V PAB

¹³⁷ Dėl Karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 217–232.

nebuvo tarnybos vykdymo ir drausmės problemų, todėl atliekant tyrimą kilo pagrįstų abejonų dėl skuboto, vienam asmeniui pavesto pavaldžių kareivių „patikimumo“ nustatymo objektyvumo.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti šaltiniai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas, 766 fondas.

Literatūra

Dėl Karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 191–237.

Jokubauskas, V., Lietuva ant karo slenksčio: 1939 m. kariuomenės mobilizacija. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 275–357.

Jokubauskas, V., „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, 587 p.

Lesčius, V., Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 249–365.

Lesčius, V., Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1938 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 149–304.

Surgailis, G., Internuotieji Lenkijos kariai Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metais (1939–1940 m.). *Karo archyvas*, 2001, t. XVI, p. 183–228.

Vareikis, V., Jokubauskas, V., Su kuo Lietuva rengėsi kariauti tarpukariu. *Kultūros barai*, 2010, Nr. 11, p. 77–84.

Vaičenonis, J., Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 144–180.

Įteikta 2020 m. gruodžio 1 d.

BORDER PROTECTION BATTALIONS IN THE LITHUANIAN ARMED DEFENCE SYSTEM: ANALYSIS OF THE 1939 CASE OF THE 5TH BATTALION

Rytis STRUCKUS,

Institute of Baltic Region History and Archaeology, Klaipėda University

In a small state in which a larger part of its territory could be occupied very quickly by a much more powerful enemy, it is very important to win time for the mobilisation of the army in any situation which warrants such a mobilisation. For this purpose, covering teams were assigned by the Lithuanian Armed Forces, which consisted of regular units, while separate border protection battalions (*hereinafter referred to as BPBs*) were mobilised separately from the armed forces, and only in the event of there being a specific threat of military conflict.

In the autumn of 1939, following the military conflict in neighbouring countries, the mobilisation of BPBs was announced. These covering units were formed near the state border, and were expected to be the first to meet and stop the enemy, thereby carrying out the required covering duties and winning time for the mobilisation of the main army units.

This study, which is based on primary sources, analyses the activities of the 5th BPB in the period between 1 September and 15 November 1939, taking a closer look at the formation of the battalion, the reliability and loyalty of the state's conscripts, the organisation of the services, the tasks which were being carried out, the preparations of the battalion, logistics, and everyday activities, and looking at their potential combat power and the situation at their duty location.

To achieve the aim of the study, it was necessary to examine the historiographical material and primary sources and, therefore, a method of analysis was used which is also prevalent in scientific literature and archival documents.

Conclusions: when forming the 5th BPB, the composition of this battalion, as specified in Order No 1 which was issued by its commander, dated 1 September 1939, was achieved only on the following day, 2 Sep-

tember, and accounted for about 93% of all of the planned wartime posts No 119; on 1 September 1939, the composition of the BPB consisted of about 78% of all of the officers and soldiers which had been specified in the aforementioned order, who accounted for about 75% of their number as identified in the posts.

Throughout the restructuring of peacetime posts No 181, which started on 14 September 1939, the 5th BPB was not increased in size, which leads to the conclusion that no more serious armed conflicts were expected, and the main tasks which were foreseen for the 5th BPB included the strengthening of state border protection and internment duties. The fact that the situation along the state border, which was being guarded by the 5th BPB, was not considered tense is also evidenced by the fact that soldiers would be allowed to go on leave to be able to carry out work in the fields at home.

Due to the prevailing direction of mechanical warfare of the time, machine guns were considered the main weapon of infantry soldiers. In military doctrine, the heavy machine gun is referred to as the most powerful ‘infantry’ weapon, one which in some respects could replace the prevailing artillery shortage, while the light machine gun was the main weapon of the ‘modern infantry’, and the effectiveness of these weapons is evaluated as follows: ‘One well-positioned and well-functioning machine gun is often enough to stop an enemy attack and create the conditions for a counter-attack.’¹ Therefore the number of machine guns should be considered the main criterion in terms of assessing the combat power of the 5th BPB. According to wartime posts No 119, the BPB was to be armed with four heavy machine guns, eighteen light machine guns, and 389 rifles. On 6 September 1939, the 5th BPB had twenty machine guns and 455 rifles, so it can be seen that the battalion was fully armed, leading to the conclusion that its combat power was sufficient for it to be able to carry out its planned combat tasks.

A German surname or nationality was not a decisive factor in determining ‘credibility’. The decision to remove ‘unreliable’ individuals from the BPB could have had a political connotation at the highest level, while also helping to strengthen discipline at the divisional level, and prevent-

---

¹ Regarding the adoption of military doctrine in the Lithuanian Armed Forces (publication of the document). ‘Karo archyvas’ (*The War Archive*), 2015, Vol 30, pp 217-232.

ing possible harm which such ‘unreliable’ people could have caused to these units which, due to a degree of latency, could have gone unnoticed in peacetime, but could eventually have caused serious problems in the case of a military conflict breaking out. However, when addressing the rather important issue of ‘reliability’ in the units of the 5th BPB, personality clashes may have been inevitable. The 5th BPB did not have any problems with service or discipline, so therefore the hasty determination of the ‘reliability’ of subordinate soldiers was entrusted to one person, something which was revealed during the study, and something which raises reasonable doubts about there being proper objectivity.